

The map is a historical representation of the 'De Marke' region, a large area of reclaimed land in the Netherlands. It shows a dense network of canals, rivers, and islands. The title 'De Marke' is prominently displayed at the top in a large, black, gothic-style font. The map is filled with numerous place names in Dutch, such as 'Amsterdam', 'Haarlem', 'Rotterdam', 'Zutphen', and 'Doelburg'. The waterways are depicted in blue, and the land areas are in a light tan color. The map is oriented with North at the top.

1133-316

De Marke, orgaan van de Oudheidkundige Vereniging "De Marke".
Beekbergen - Brummen - Eerbeek - Hall - Klarenbeek - Loenen.

16^e jaargang april 1992

Bestuursleden:

H. Phielix, voorzitter

Meengatstraat 108, Brummen. tel.

05756 - 2068

R.W.P. de Vries, secretaris

H.A. Grizellstraat 21, Eerbeek.

08338 - 51033

J. Zengerink, penningmeester

Rhienderensestraat 53, Hall.

08338 - 51960

J.M. Helffrich - v.d. Kleij

Boerhaavelaan 66, Eerbeek.

08338 - 51691

W. Klomp

Langschoten 71, Loenen.

05765 - 2276

Redactiecommissie:

J.A. de Ruyter,

J. Coenraads,

M. Kobussen.

B. Derksen

Redactiesecretariaat:

Volmolenweg 4

6961 VN Eerbeek

Voorwoord

Het is niet gebruikelijk dat het bestuur van onze vereniging een voorwoord schrijft in dit mededelingenblad. Dat het nu wel gebeurt heeft zo zijn redenen. In de eerste plaats onderstreep ik nog eens het belang van een verenigingsorgaan. Vooral voor een regionale vereniging als de onze; die zijn leden heeft in een zestal dorpen die ook nog niet tot dezelfde gemeente behoren, geeft het een binding tussen de leden. Bovendien is er de mogelijkheid om ook de leden, die – om welke reden dan ook – die lezingen en excursies niet regelmatig meemaken, te informeren over zaken die van plaatselijk of regionaal belang zijn. Voor korte, zakelijke (bestuurs) mededelingen voorziet de nieuwsbrief, die regelmatig verschijnt, zeker in een behoefte.

Als we in dit derde lustrumjaar terugkijken op de "geschiedenis" van ons verenigingsblad zien we dat er, na aanvankelijk meerjaarlijkse uitgave van een groot-formaat, maar dun blad, later is gekozen voor een kleiner, handzaam tijdschrift, dat éénmaal per jaar verschijnt. Ik wil bij deze mijn erkentelijkheid uitspreken voor het werk van de thans uit vier personen bestaande redactie, die bewust ernaar streeft om (slechts) éénmaal per jaar een kwalitatief goed blad uit te geven.

Toch zou het prettig zijn als vanuit de ledenkring ook wat copy geleverd kan worden. Dit zal de taak van de redactie verlichten en ook voor wat variatie kunnen zorgen.

Het hoeft niet persé wetenschappelijk verantwoorde kost te zijn, als het maar lezenswaardig en waarheidsgetrouw is. Te denken valt aan beschrijvingen van gebeurtenissen uit het verleden, maar ook aan verhalen over families, bedrijven, verenigingen, scholen, boerderijen, dorpsbewoners, oude ambachten en gebruiken. U kunt daarbij gebruik maken van allerlei bronnen, maar ook gegevens halen uit overleveringen en eigen ervaringen. Vooral de ouderen onder ons hebben, wat dit laatste betreft, vaak veel interessants te vertellen. Schroomt u niet, neem eventueel eerst contact op met één der redactieleden en klim in de pen!

Graag tot ziens!

H. Phielix
voorzitter

Inhoudsopgave

1. Aanhef: De Marke
2. Voorwoord
3. Inhoudsopgave
4. Geschiedenis van het Apeldoornsch Kanaal
5. Sporen uit de Bronstijd en de IJzertijd in Loenen
6. Het Goed ter Brugge
7. Het zwembad "De Hank" te Brummen; de eerste 25 jaar
8. De verkoop van "het Huis te Eerbeek" in 1779 (2)
9. De ontwikkeling van de papierindustrie in Eerbeek

Geschiedenis van het Apeldoornsch Kanaal

Het Apeldoornsch Kanaal, aan weerszijden ingesloten door bomenrijen, ligt er nu vredig bij. Voor watervogels is het nu een eldorado. Honderden vissers vinden een stekje om er tussen het riet van hun hobby te genieten. In strenge winters is het kanaal zeer in trek bij de schaatser. Het kanaal is echter niet voor het natuurschoon, watervogels, vissers en schaatser aangelegd. Ontsluiting van het gebied was in de vorige eeuw bittere noodzaak.

In 1825 staken de mannen de handen flink uit de mouwen. Er moest begonnen worden aan een omvangrijk karwei. Het leek een klus die moeilijk te klaren was. Er moest van Apeldoorn tot Hattem een kanaal gegraven worden. Groten-deels met gebrekkige technische middelen. Schop en kruiwagen waren nog favoriet. In april 1829 was dit deel klaar. Apeldoorn was uit zijn isolement. Via de IJssel hadden de schippers verbinding met zee.

Bedrijfsleven

Koning Willem I liet leven in de brouwerij brengen door de aanleg van dit kanaal. Veel druk werd er door het bedrijfsleven uitgeoefend om het Kanaal door te trekken naar Dieren. In 1869 werd het deel van Apeldoorn naar Dieren officieel in gebruik genomen. Er was nu een vaarwater gecreeërd van 55 kilometer lengte. In totaal had het zes sluizen, ruim veertig beweegbare bruggen, dertig dienstwoningen en een bemalingsstation.

Apeldoorn en vele dorpen hebben hun ontwikkeling voor een groot deel te danken aan deze waterweg. De dorpen Eerbeek, Loenen en Lieren/Beekbergen leefden op omdat er meer aan- en afvoer van goederen was. De papierfabrieken uit Eerbeek en Loenen kregen hun grondstoffen met de schepen aangevoerd en ook ging een deel van het gereed produkt via het Kanaal naar de afnemers.

Alba-boten

De Alba-kalksteenfabriek in buurtschap Scherpenberg had eigen schepen die met schippers in vaste dienst, de stenen naar de klanten brachten. De schepen waren op de heenweg zwaar beladen met witte kalkstenen.

Ook de kurkfabriek van Geerdink in Lieren kreeg haar grondstof, de kurk, met de schepen aangevoerd. Voor de schippers was het moeilijk om bij harde wind het schip dat een zeer lichte lading had door de vele bruggen te loodsen. Bruggen en palen hadden dan ook veel te lijden van aanvaringen.

Officieel geopend

Op 1 april 1829 werd het kanaal officieel geopend. Een koninklijk jacht passeerde als eerste schip 5 sluizen en 27 bruggen. Iedereen keek zijn ogen uit: een kanaal op de zanderige Veluwe. In de havenkom bij de Deventerstraat kon gedraaid worden. De scheepvaart kwam echter maar traag op gang. De doortocht van een aantal schuiten met stenen voor de aanleg van wegen zorgde in 1830 voor een grote toename. Toen werden ook de beurtdiensten goed geregeld. Er kwam een regelmatige dienst naar de grote steden.

In de jaren veertig van de vorige eeuw groeide het verlangen om het Kanaal door te trekken naar Dieren. De moeilijk bevaarbare IJssel zou in tijden dat de waterstand laag was voor een flink deel gemedend worden. Het zou echter nog tot 1858 duren voordat begonnen kon worden met de nieuwe plannen. Wederom moest grotendeels met schop en kruiwagen gewerkt worden. In 1866 was men al tot Dieren gevorderd.

Zuidelijk deel

Het zuidelijke deel van het Apeldoornsch Kanaal is uniek om dat het een zo genaamd 'hoog gelegen' kanaal is, zonder sluizen. In Dieren heeft het water een groot hoogteverschil met de IJssel. Het verval van de Dierense sluis varieert van 3.20 tot 10.40 meter.

Een kanaal zonder water is niet bevaarbaar. Het kanaal doorkruiste wel een aantal beken, maar men mocht dit water niet gebruiken omdat verderop gebruik werd gemaakt van het beekwater. Zo moest men de Eerbeekse, Soerense, Loenense en Beekbergse beek met duikers onder het kanaal door leiden, hoe wel het Rijk dringend verlegen was om dit water.

Waterrechten

Gronden en beken moesten aangekocht worden om verzekerd te zijn van aanvoer. De oude beek bij de Zilvense brug is afgeleid van een beek bij kasteel Ter Horst. De kasteelheer ontving hiervoor een forse vergoeding omdat hij de waterrechten had van de Loenense beken. De Oosterhuizense beek, en de Zwansprengen werden gegraven om het kanaal op peil te brengen. De bekendste beek is echter de Watervalspreng. Deze beek krijgt aanvoer van de Vrijenberger- en Veldhuizenspreng.

In deze diepe spreng bracht men in tijden van veel water stuwen aan, om een watervoorraad op te bouwen voor tijden van schaarste. Van deze spreng maakte men min of meer noodgedwongen een kunstwerk; de grootste waterval van Nederland. Vanaf de oorsprong in de bossen van Het Schalter heeft het water tot aan het kanaal bij Loenen een verval van ruim 15 meter.

Watervoorraad

Omdat men over een flinke watervoorraad wilde beschikken en de hoogteverschillen zo groot waren koos men voor de aanleg van een grote waterval en twee kleine watervallen in de Vrijenbergspreng. De waterval is al tijd een grote publiekstrekker geweest. Tot op heden komen er jaarlijks nog vele duizenden om het water naar beneden te zien en horen klateren. Deze sprengen zorgen er tezamen voor dat het kanaal voldoende watertoevoer krijgt. In 1869 kon er gevaren worden van Hattem tot aan Dieren. De totale kosten had den ruim 1.6 miljoen gevegd; voor die tijd een gigantisches bedrag.

Baggeren

Na de openstelling moest het kanaal regelmatig onderhouden worden. Doordat de schepen bij de bruggen hun buitenboordmotor binnen haalden ontstond hier veel modder. Voordat de schepen deze motoren kregen, maakten ze bij wind gebruik van de zeilen of werden voortgetrokken door man of paard. De familie Sanders en Koldenhof hebben vaak boten naar Apeldoorn, Dieren of nog verder gebracht. Langs het kanaal was een speciaal Jaagpad aangelegd. Ouderen kunnen zich nog wel herinneren dat in het kanaal regelmatig bagger molens aanwezig waren om de bodem op diepte te houden bij de bruggen. De bagger werd gestort op de zogenaamde 'spuitbulten' die overal nog als bosjes langs het kanaal te vinden zijn.

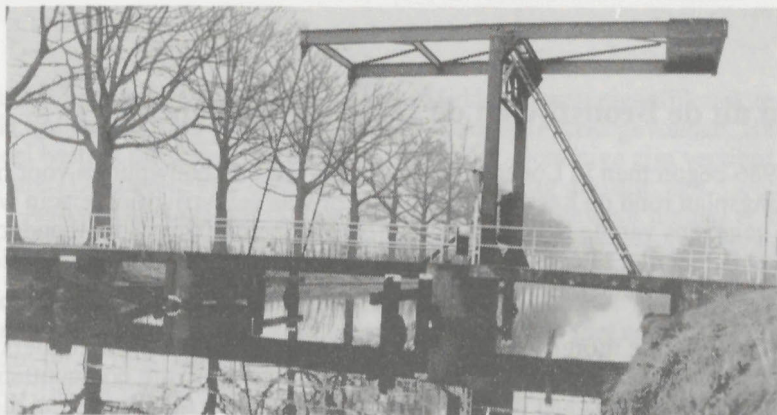
Sluiting

Een topjaar voor het kanaal was 1966. Er kwamen toen 1404 schepen door het kanaal. Er werden plannen gemaakt om het kanaal te verbreden. De schepen werden groter. In 1958 kwamen er nieuwe sluizen in Dieren, er werden gronden aangekocht. Van Dieren tot de Zilvense Brug werd er veel geëcht. In Apeldoorn maakte men echter grote bezwaren tegen de uitbreiding van de haven. De gemeente dacht op een goedkopere manier haar goederen te kunnen aan- en afvoeren. De scheepvaart nam af in het kanaal. Het bleef beperkt tot een tiental. Rijkswaterstaat nam eind zestiger jaren het besluit om het kanaal definitief te sluiten. Inmiddels was het kanaal al in trek gekomen van de pleziervaart. Vaak moesten de brugwachters al in actie komen voor de kleine bootjes. Op 1 juni 1972 was het officieel afgelopen. De scheepvaart was verleden tijd. De gewichten werden uit de bruggen gehaald. Een paar jaar later werden enkele draaibruggen, vervangen door een (betonnen) dam.

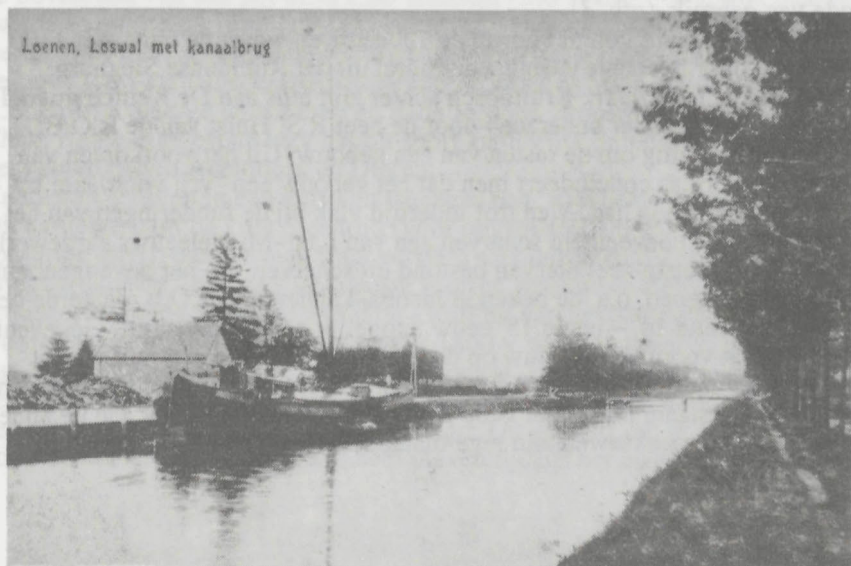
Het Apel doorsch Kanaal kreeg wel een fraai fietspad, waardoor jaarlijks duizenden geïnteresseerden van de schoonheid die het kanaal biedt.

Martien Kobussen, Loenen, maart 1992.

Loenen old Village. Loenenhoeve over het Dieren-Aapeld, Kanaal

Loenen, Loswal met kanaalbrug

Sporen uit de Bronstijd en de IJzertijd in Loenen

Einde 1986 begon men in Loenen met het uitgraven van bouwputten voor het uitbreidingsplan rond de Leeuwenbergweg. Dit was een vrij groot terrein waar, volgens gegevens van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (R.O.B.), eerder al eens vondsten waren gedaan uit de Vroege Middeleeuwen (450 - 1000 n. Chr.). Een interessante plaats dus! (*afb. 1*)

Helaas was er op die momenten dat ik ze kon onderzoeken niets bijzonders te zien in de bouwputten. Gelukkig wel op de storthopen rond die bouwputten. Alle vondsten die hierna aan de orde komen, zijn dan ook afkomstig van die storthopen.

Uit de Vroege Middeleeuwen, dat is voornamelijk de Merovingische en de Karolingische tijd, vond ik erg weinig: één scherfje van zgn. "badorf"-aardewerk, dat kenmerkend is voor de Karolingische tijd. Op het scherfje zijn de indrukken van een "radstempel" te zien. Ze zien er uit als rechthoekige gaatjes. In de Vroege Middeleeuwen, maar soms ook wel in latere tijden, maakten de pottenbakkers vaak hele rijen indrukken op de pot (*afb. 2*).

Weinig vondsten dus uit de Vroege Middeleeuwen. Wel wat meer uit de periode daarna, de Late Middeleeuwen (1000 - 1500). De vondsten bestaan uit scherven van kogelpotten, proto-steengoed (een voorloper van het latere echte steengoed) en steengoed uit Siegburg.

Omdat al deze soorten aardewerk gedurende een bepaalde tijd zijn gemaakt en gebruikt, wijst een bepaalde soort aardewerk dus op menselijke aanwezigheid in die bepaalde tijd. Binnen deze soorten aardewerk komen dan dikwijls weer verschillende typen voor, waardoor we de datering nog wat kunnen verfijnen. Kogelpotten wijzen zo bijv. op de tijd van ongeveer de 8^e t/m 14^e eeuw, waarbij er natuurlijk wel verschil is tussen een kogelpot uit de 8^e en een uit de 14^e eeuw, zodat er ook nog wat onderscheid kan worden gemaakt in deze lange periode van gebruik. (*afb. 3*).

Proto-steengoed komt vooral voor in de 13^e eeuw en wordt na ongeveer 1300 "opgevolgd" door het echte steengoed, vooral uit het Rijnlandse Siegburg.

In 1976 vond de heer A. Th. Kruitbosch achter zijn huis aan De Kempe middeleeuwse sporen. Bij nader onderzoek door de heer R. S. Hulst van de R.O.B. bleek dat het hier ging om de resten van een gebouw. Uit het voorkomen van daklei en vensterglas concludeert men dat het gebouw een "vrij voornaam karakter" moet hebben gehad. Men trof indertijd vlak bij de funderingen van het gebouw een grote hoeveelheid scherven aan van Laat-Middeleeuws aardewerk. Verreweg het grootste deel hiervan bestond uit scherven van het bovengenoemde Sieburg-steengoed, o.a. de bekende Jacoba-kannen. De R.O.B. dateerde het steengoed als "eind 14^e - begin 15^e eeuw, mogelijk zelfs vóór 1400". Gegevens over een ietwat voornaam gebouw op deze plaats ontbreken schijnbaar. Het lijkt wel zeker dat er sprake is geweest van brand. Het zou kunnen dat hier een herberg heeft gestaan, maar daar is op zich geen bewijs voor. Ook aan de andere kant van de Eerbeekseweg zijn regelmatig scherven van dit steengoed gevonden (Loener Drift).

Toch viel het aantal vondsten uit de Late Middeleeuwen eigenlijk ook tegen. Uit de tijd daarna, de Nieuwe Tijd (1500 – heden) is meer gevonden. Het grootste deel bestaat uit scherven van rood aardewerk. Sommige zijn versierd, sommige niet. De meeste zijn bedekt met een doorzichtig glazuur, zgn. "loodglazuur". Aan de ene kant bracht men dit aan om het aardewerk mooier te maken, maar natuurlijk vooral om de poreusheid tegen te gaan. Bovendien kwam men er al gauw achter dat zo'n gladde pot gemakkelijker kon worden schoongemaakt. Versieringen op rood aardewerk bestaat meestal uit "slibversiering". Met een ringeloor, een horen van een koe, bracht men met een witte kleipap lijnen aan op de nog ongebakken pot. Vervolgens werden de potten gebakken. De lijnen zijn meestal wit-gelig van kleur. De versiering wordt ook nu nog wel aangebracht, bijv. op de kommetjes van Fries aardewerk uit Makkum. (afb. 4). Veel voorkomend waren natuurlijk stukken en stukjes van de bekende "Keulse potten" en het fabrieksaardewerk uit de laatste twee eeuwen.

Materiaal dat vrijwel overal wordt gevonden zijn stukjes van kleipijpen. Meestal zijn het stukjes van de, soms erg lange, stelen. Soms ook wel pijpekoppen of delen daarvan. De vorm en versiering op de pijpekoppen en/of pijpestelen kan meer of minder duidelijk op een bepaalde tijd wijzen, soms zelfs op een bepaald jaartal. Op dit terrein vond ik vele stukjes pijpsteen, maar heel weinig van versierde pijpen. Leuk was het wel een stukje steel met lelietjes te vinden. Ook al gezien de dikte van de steel zal dit wel een stukje zijn van een 17^e-eeuwse kleipijp.

Tot zover de vondsten uit de tijden na (ongeveer) het jaar 500: alles bij elkaar niet opzienbarend.

Opzienbarend was het wel dat er op deze plaats veel scherven waren te vinden uit heel andere tijden, van vóór onze jaartelling.

Al heel in het begin (ik ben er in totaal zo'n dertig keer geweest; dit om een zo'n eerlijk mogelijk beeld te verkrijgen van het terrein) vond ik een stuk van de bovenrand van een pot uit de Late IJzertijd (250 v. Chr. – 0). Ook daarna kwam ik regelmatig prehistorische scherven tegen, ook wel ouder dan de eerste. In april 1987 kwam de mooiste vondst: tientallen scherven van een bijzonder grof soort aardewerk. De provinciaal archeoloog van Gelderland, de heer R.S. Hulst, dateerde deze scherven in de Midden Bronstijd (1800 – 1200 v. Chr.). Het was de eerste keer dat dit soort aardewerk duidelijk werd herkend in het gebied tussen Apeldoorn en Dieren.

Velen van u zullen in een museum wel eens een "klokbeker" hebben gezien. Dit aardewerk uit de Late Steentijd (vóór ongeveer 2100 v. Chr.) ziet er verzorgd uit, is vrij dun en vaak fraai versierd met indrukken. Zeker de zgn. "Veluwse klokbeker" hoort tot de fraaiste soorten aardewerk die we kennen uit de prehistorie. Na de Steentijd wordt de kwaliteit van het aardewerk minder.

Voor al de Vroege Bronstijd (2100 – 1800 v. Chr.) worden de potten plomp van vorm en zijn ze weinig opvallend versierd. Het aardewerk is dan erg grof gemagerd (of verschaald). Vrijwel steeds werd (en wordt) door de pottenbakker aan de klei ander materiaal toegevoegd. Dit gebeurt om te grote krimp te voorkomen, zodat de potten wel heel bleven tijdens het bakproces. De toevoe-

ging kon bestaan uit zand, gruis van oude potten, maar ook uit grof zand, grind zelfs. In de Midden Bronstijd gebruikte men vaak stukken kwarts om door de klei of leem te mengen. Die stukken waren soms meer dan 1 cm. groot. Het is dan wel duidelijk hoe het komt dat deze stukjes kwarts vaak zichtbaar zijn in het aardewerk. Ze steken hier en daar zelfs uit de potwand, waardoor er hier en daar scheurtjes onstonden.

Het aardewerk uit de Midden Bronstijd verdeelt men wel in een Hilversum-, een Drakenstein- en tenslotte een Laren-fase. Het Loenense materiaal hoort tot de Drakenstein-fase (rond 1500 v. Chr.). De naam "Drakenstein" zal bij velen van u nog bekend zijn als de naam van de vorige woning van onze koningin. En inderdaad: op dit landgoed werd de eerste pot van dit aardewerk gevonden, waarna het naar dit landgoed is genoemd. De dikte van het Loenense Drakenstein-aardewerk varieert van ongeveer 1 tot 1,5 cm. De kleuren zijn meestal geelachtig, lichtbruin-oranje tot grijsbruin.

Er zijn vier randfragmenten bij (zie afb. 5). Op één scherf zijn enkele indrukken te zien, waarschijnlijk ingestoken met een spatel. Volgens de heer Hulst horen zij bij twee horizontale rijen indrukken op de schouder van een pot.

Alles bij elkaar een leuke vondst dus, het (vele) werk alleszins waard. Het totaal aantal prehistorische scherven dat ik op deze plaats vond, is ruim honderd, de zeer kleine stukjes niet meegerekend. Het grootste deel hiervan is IJzertijd-aardewerk. De kleur is donkerbruin-zwart tot lichtbruin. De meeste scherven zijn vrij ruw aan de buitenkant. Sommige hebben zelfs een met opzet ruw gemaakte buitenkant: ze zijn vóór het bakken "besmeten" met een kleipapje. Onder de IJzertijd-scherven zijn vijf randfragmenten (zie afb. a + b). De heer Hulst is van mening dat de meeste scherven uit de Late IJzertijd dateren, een klein deel kan wat ouder zijn.

Wat betekenen de vondsten rond de Leeuwenbergweg en, vooral, de Derk Mulderweg?

Een aantal opmerkingen:

- Het lijkt waarschijnlijk dat er in de Midden Bronstijd op deze plaats mensen hebben gewoond en dan vooral op het meest zuidwestelijke deel van het terrein (zie afb. 1). Hier werden alle scherven uit deze tijd gevonden. Of die bewoning er steeds is geweest, "continu" dus, is aan de hand van de vondsten niet te zeggen. Evenmin of hier sprake was van een of meer urnen waar crematieresten in hebben gezeten. De scherven werden wel in een afwijkend, donker laagje gevonden, maar dat kan ook een haardplaats zijn geweest of nog iets anders.
- Ook in de Late IJzertijd (en misschien nog wat eerder) is sprake van bewoning op deze plaats. Ook nu komen verreweg de meeste vondsten van het zuidwestelijke deel van het terrein. Een handvol kwam uit de omgeving van de brandweerkazerne. Ook nu is niet te zeggen of de vondsten wijzen op een woonplaats in deze tijd, meer weten we niet. De maalstenen (handmolen) die in 1988 werden gevonden bij de kassen van bloemisterij Blom, horen ook in de Late IJzertijd - Vroeg Romeinse tijd thuis. Tot nu toe is aan de Loener Drift nog niets gevonden dat wijst op de IJzertijd.

– Het kan zijn dat enkele van de Late IJzertijd–scherven afkomstig zijn uit de tijd iets na het jaar 0, de Romeinse tijd dus. De pottenbakkersgewoontes liepen nog wel een tijdje door, zeker buiten het Romeinse Rijk. – Er is sprake van menselijke aanwezigheid in de Vroege Middeleeuwen, maar het lijkt erop dat die aanwezigheid op deze plaats niet zo duidelijk is geweest. Misschien dat elders in deze omgeving meer aanwijzingen in de richting van de Vroege Middeleeuwen zijn te vinden. Archeologen zeggen wel eens: "Het mooiste en interessantste zit net naast het gat of de put." Aan de (zuid)westkant van Loenen zijn verschillende vondsten gedaan uit deze tijd, bijv. de pot van mevr. Kleij die wijst op een grafveld dat in ongeveer 700 in gebruik moet zijn geweest (zie *afb. 7*). Denkt u ook aan de eerste schriftelijke vermelding van Loenen: 838. – In de Late Middeleeuwen is er op dit terrein wel bewoning geweest, maar niet erg veel. – Voor de Nieuwe Tijd: op de "Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden" (1861) worden op deze plaats geen huizen aangegeven (*afb. 8*). Hoe dat was tussen 1500 en ongeveer 1850 (toen de gegevens voor de kaart werden verzameld) is moeilijk te zeggen. Aan de hand van de vondsten die op dit toch vrij grote terrein zijn gevonden, kan die bewoning niet groot, of zelfs afwezig zijn geweest.

Voor de geïnteresseerde lezer heb ik een overzicht van de op dit moment gebruikte indeling van de geschiedenis bijgevoegd. Het zal sommigen van u opvallen dat de prehistorie (Steentijd – Bronstijd – IJzertijd) een stuk ouder is geworden, zeker vergeleken met wat u vroeger op school heeft geleerd. Door nauwkeuriger dateringmethoden zijn de jaartallen, vooral die van de prehistorie, inderdaad ingrijpend veranderd.

Jan Coenraads, januari 1992

Literatuur:

Borman, R./Frederiks, P., 1978. "Oost-Gelderland archeologisch bekeken".

Duco, D.H., 1987. "De Nederlandse kleipijp, handboek voor dateren en determineren". Stichting Pijpenkabinet, Leiden.

Friedrich, F.H.W., 1975. "Pijpelogie". Voorburg (AWN–Monografie no. 2).

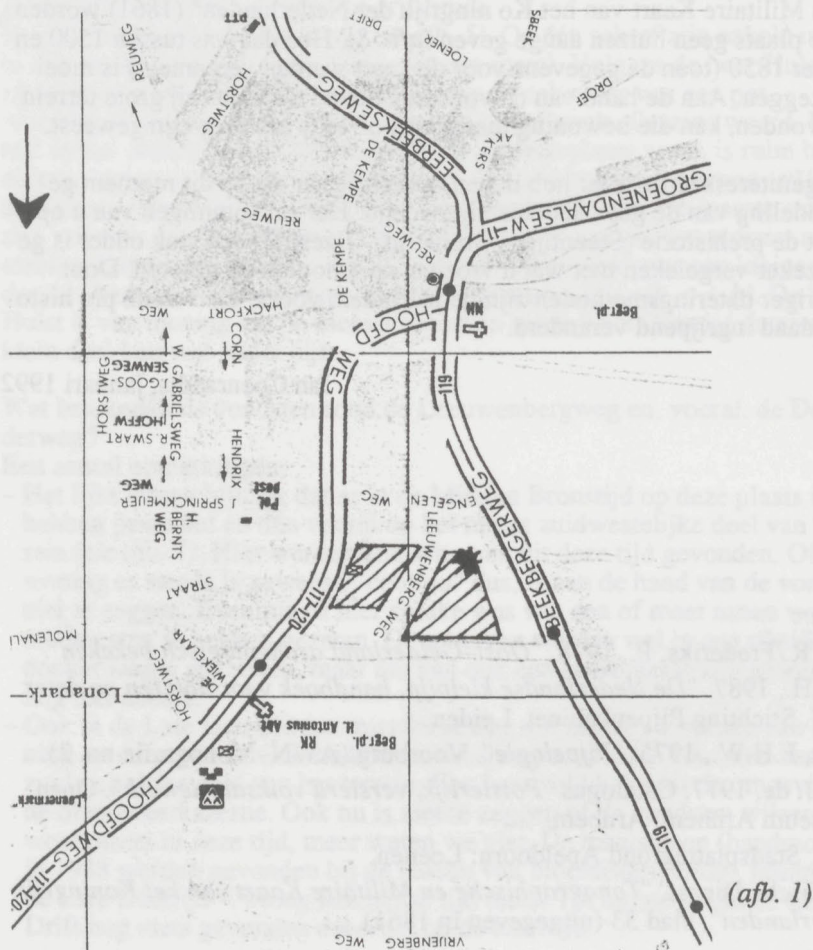
Renaud, J. de, 1977. Catalogus "Potsierlijk, versierd volksaardewerk". Open luchtmuseum Arnhem, Arnhem.

Falkplan. Stadsplattegrond Apeldoorn: Loenen.

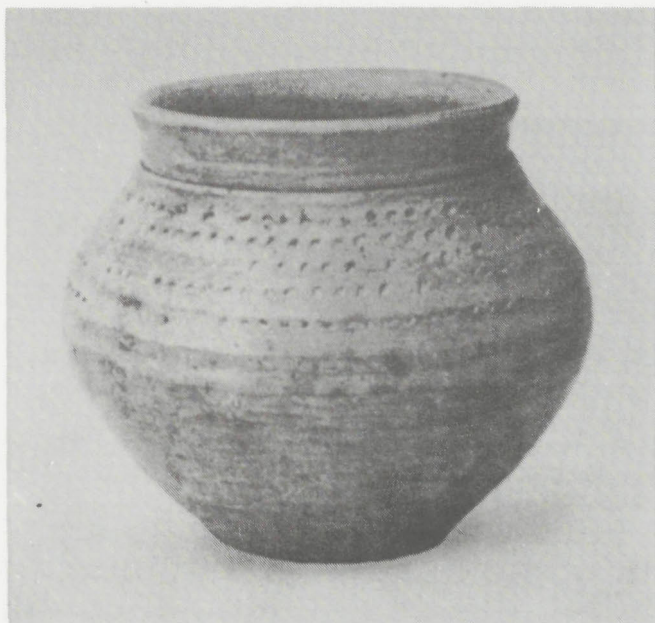
Topografische Dienst. "Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden", blad 33 (uitgegeven in 1861).

Afbeeldingen:

- afb. 1* Plattegrond van Loenen met het onderzochte gebied. De grootste vondstconcentratie is aangegeven met .
- afb. 2* Voorbeeld van een ba dorf-pot
- afb. 3* Voorbeeld van een kogelpot
- afb. 4* Voorbeeld van rood aarde werk met slibversiering
- afb. 5* Tekeningen van randscherven van Midden Bronstijd-aardewerk (1:2).
- afb. 6a/* Tekeningen van randscherven van IJzertijd-aardewerk.
- 6b* Scherfje no. 4 is waarschijnlijk ouder (Bronstijd?) (1:2).
- afb. 7* Pot van mevr. Kleij.
- afb. 8* Loenen en omgeving omstreeks 1850 (1:25000).
- afb. 9* Overzicht van de verdeling in perioden van onze geschiedenis.

(afb. 2)

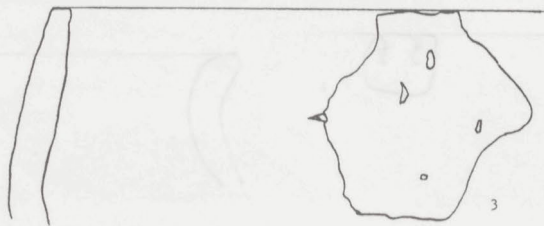
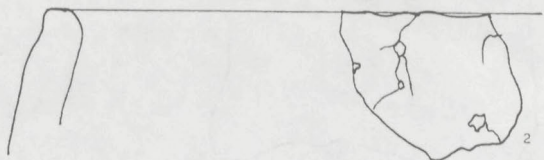

(afb. 3)

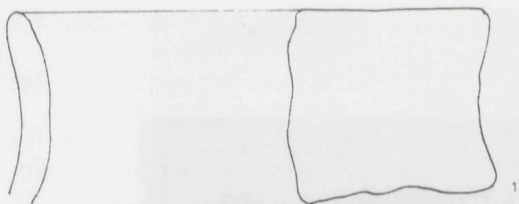

(afb. 4)

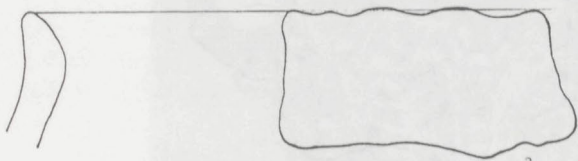

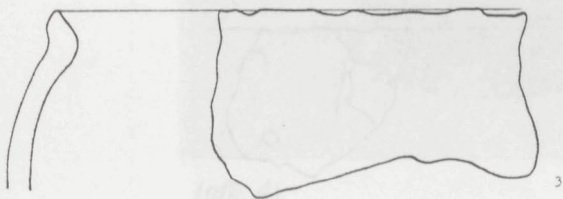
(afb. 5)

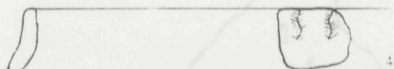
1

2

3

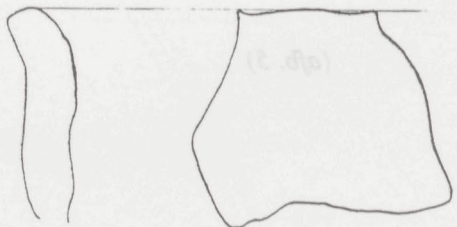
4

(afb. 6a)

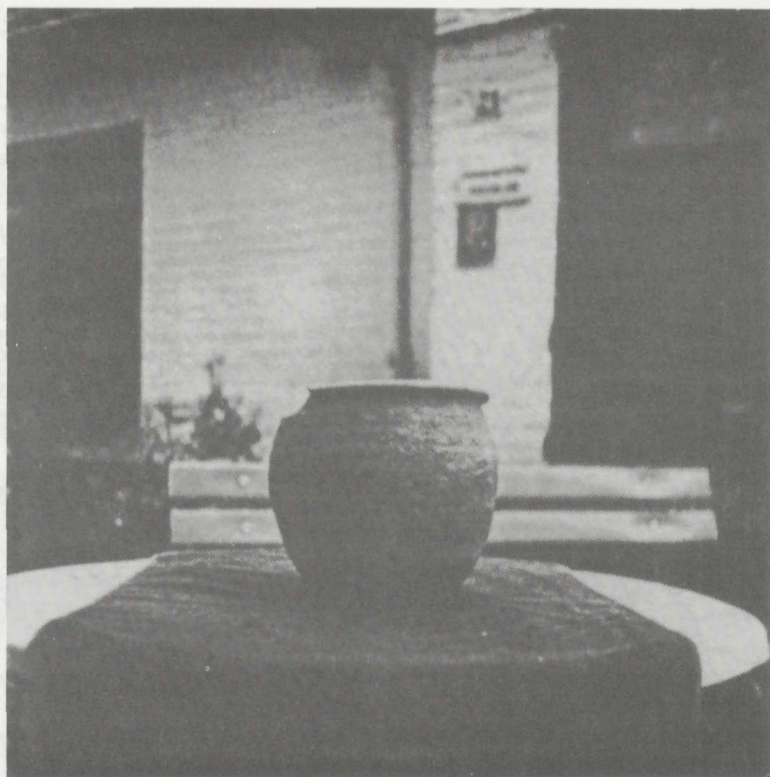
5

(afb. 6b)

6

(afb. 7)

(afb. 8)

(afb. 7)

<u>Paleolithicum</u>	(— – 9000)	vroeg- paleolithicum	— — 250000
		midden- paleolithicum	250000 – 40000
		laat- paleolithicum	40000 – 9000
<u>Mesolithicum</u>	(9000 – 5300/4500)		9000 – 5300
<u>Neolithicum</u>	(5300 – 2100)	vroeg- neolithicum	5300 – 4000
		midden- neolithicum	4000 – 3100
		laat- neolithicum	3100 – 2100
<u>Bronstijd</u>	(2100 – 800)	vroeg- bronstijd	2100 – 1800
		midden bronstijd	1800 – 1200
		late bronstijd	1200 – 800
<u>IJzertijd</u>	(800 – 0)	vroeg- ijzertijd	800 – 600
		midden ijzertijd	600 – 250
		late ijzertijd	250 – 0
<u>Romeinse tijd</u>	(0 – 450)	vroeg- romeinse tijd	0 – 50
		midden-romeinse tijd	50 – 270
		laat-romeinse tijd	270 – 450
<u>Volkverhuizingstijd</u>			450 – 500
<u>Merovingische tijd</u>			500 – 700
<u>Karolingische tijd</u>			700 – 1000
<u>Late Middeleeuwen</u>			1000 – 1500
<u>Nieuwe Tijd</u>			1500 – heden

Vanaf de Romeinse tijd ook wel:

<u>Vroege Middeleeuwen</u>	(450 – 1000)	vme-a	450 – 550
		vme-b	550 – 750
		vme-c	750 – 1000
<u>Late Middeleeuwen</u>	(1000 – 1500)	lme-a	1000 – 1200
		lme-b	1200 – 1500
<u>Nieuwe Tijd</u>	(1500 – heden)	nt-a	1500 – 1700
		nt-b	1700 – 1850
		nt-c	1850 – heden

Het Goed ter Brugge

Het Goed ter Brugge was één van de oudste boerderijen van Eerbeek. De ouderdom wordt bevestigd door het feit dat het pand sinds 1384 voorkomt op een lijst van Bezittingen en Rechten van de Proost en Kapittel van de Sint Walburgis te Zutphen. De letterlijke tekst op deze lijst luidt als volgt:

*1384 – Dit sijn der Praestijen Rentén in gheldes des, een dele sou wesen in oude gilde ende een deele payments, genge en geve in der tijt als hier na wail verclairt steet. Dit is dije tijns die men sculdick is op Sente Martens daghe te betalen in oude gelden ende dije te leveren te Zutphen in der Groten Kercken. Hierna volgen twee goederen elders en als derde op de lijst lezen we:
3. Item. 't Goet ter Bruggen geleghen te Eertbeke in 't kerspel toe Halle 11 denariën (oud geldbedrag).*

Deze tijns gelden (tienden) komen nog voor op een koopkontraat uit 1798. Voor 1798 was het plaatsje eigendom van Cornelis d'Harrigson en Grada Koetsier, die het tot dan toe verpacht hadden aan Arend Wezenberg. Het huis was voor 1798 geen geërfde in de Marke van Hall, Eerbeek en Coldenhove. Buiten dit is er vóór 1798 niet veel bekend over het huis.

Het Goed ter Brugge was een oud Hallenhuis met een in latere tijd aangebouwde veestalling annex mestloods.

Dit type boerderij kenmerkt zich door twee grote kappen en twee grote achterdeuren. De meeste grotere boerderijen in Eerbeek hadden deze bouwstijl. Het had o.a. als voordeel dat men weinig met mest hoefde te sjouwen, daar de stallen om de mestvaalt lagen gegroepeerd. Het huis stond, zoals de meeste boerderijen in de buurt, met de achterkant naar de weg hetgeen gemakkelijk was met het binnenhalen van de oogst.

Steven Buurkes, die geboren werd op 18 november 1742, huwde op 11 maart 1784 met Everdina van Veelen.

Steven Buurkes kocht al vanaf 1780 diverse stukken bouwland op de Eerbeekse Enk. In 1788 werd door hen samen het Goed ter Brugge aangekocht. Dit goed bestond toen uit een huis, hof, schaapsdriest en ongeveer twee scheepel gezaai. Verder nog akkermaals hout, de Rangsmate: zijnde drie dagen maaien hooiland; een stuk bouwland, genaamd Den Grootenkamp, zijnde vijf scheepel gezaai; een stuk bouwland, genaamd De Schellingshegge, ongeveer één mudde gezaai; een kamp bouwland, genaamd De Pletskamp, ongeveer één mudde gezaai. Dit alles tesamen voor de prijs van f 1.765,--.

Dit goed voegden ze bij de reeds in hun bezit zijnde gronden en zo verkregen zij een vrij grote boerderij. Zij komen dan ook sinds die tijd als geërfde voor in de Marke van Hall, Eerbeek en Coldenhove.

Steven en Everdina kregen vijf kinderen n.l.

1. Jannes	geboren	4	december	1784
2. Gerrit	"	21	april	1786
3. Hendrina	"	21	april	1786
4. Célis	"	29	oktober	1787
5. Garritjan	"	28	juni	1791

Steven komen we geregeld tegen in de pachtregisters van de kerk te Hall o.a. Hamershof, Hamershooiland en den akker in den Daalingk. Hij treedt ook regelmatig op als borg voor o.a. H. van Eybergen, Egbert Bello en Teunis Jurriëns. Dit pachter-borgschap ging vaak om en om en duurde zeer vele jaren.

Nadat zoon Jannes was getrouwd met Janna Willems, volgden zij Steven en Everdina op in het bedrijf, dat inmiddels al aardig was uitgebreid. Na het overlijden van Steven op 21 juni 1816 komt Jannes ook jaarlijks op de Markevergaderingen. Hij vertegenwoordigde de Marke diverse malen bij de verkoop van Markegronden.

Vlak na het huwelijk van Jannes en Janna op 30 september 1810, werd al op 16 november 1810 zoon Steven geboren. Na de dood van Jannes op 31 januari 1851 volgde Steven zijn vader op. Deze Steven was sinds 5 mei 1832 getrouwd met Jenneke Kerseboom. Dit paar kreeg acht kinderen n.l.

1. Johanna	geb.	1	sept.	1832	gehuwd met	Johannes Burgers
2. Gerrit Willem	"	8	mei	1837	" "	Hendrika Johanna Kamphorst
3. Hendrik	"	28	sept.	1839	ongetrouwd	
4. Gerrit Jan	"	28	jan.	1842	gehuwd met	?????
5. Gerritje	"	7	mrt.	1845	" "	Derk v.d. Kemp
6. Willem	"	24	juli	1848	" "	Hendrika Cornelissen
7. Gerrit	"	29	sept.	1849	" "	?????
8. Johannes	"	18	mei	1852	" "	Hendrika Burgers

De huwelijken van deze kinderen zijn vaak gesloten met eigen familieleden (neven/nichten) of met andere geërfde boeren. Dit was bij boeren geen uitzondering omdat geld met geld trouwde en stand bij stand hoorde. Het zorgde ervoor dat er van twee kanten viel te erven en het voortbestaan van de boerderij niet in gevaar kwam.

Gezien het aantal kinderen kwam voor Steven de Markeverdeling in 1857 als geroepen. Hij had meerdere kinderen die niet bij hun schoonouders in konden trouwen. Toen er grond vrijkwam, werden hierop enkele nieuwe bedrijven gesticht o.a. verderop aan de Boerenstraat, waar Willem Buurkes in 1878 een boerderij begon.

Steven Buurkes overleed op 31 juli 1878. Zijn dochter Gerritje nam samen met haar echtgenoot Derk van de Kemp, gehuwd op 23 juni 1877, het bedrijf over.

Deze Derk van de Kemp was op 8 december 1834 in Loenen geboren als zoon van Jan Aalbert van de Kemp en Petertje Wensink.
Gerritje en Derk kregen twee kinderen n.l.

1. Jenneke	geboren	?????	1878
2. Jan Albert	geboren	19 maart	1880

Na het overlijden van Derk op 10 oktober 1898 maakte zijn weduwe Gerritje met haar kinderen een verdeling van de boedel. Hieruit bleek, dat de erfenis van Steven Buurkes nog niet eens was verrekend, zodat dit eerst vereffend moest worden alvorens de erfenis van Derk geregeld kon worden.

Uit de verdelingsakte wordt duidelijk hoe groot de boerderij dan is. Het bestaat uit: huis en erf met bouw- en weland en heide ter grootte van 41,5 ha. ter waarde van f 5.300,-; meubelen, huisraad, have en vee, bouw-, melk- en deelgereedschappen, linnen, goud en zilver ter waarde van f 1.400,-.

Nadat Jan Albert zijn vader was opgevolgd werd al snel de rest van de familie uitbetaald/uitgekocht. Jan Albert is op 26 mei 1906 getrouwd met Aaltje Groenhof, dochter van Willem Groenhof en Everdina Hendrika Stoer. Aangezien de vader van de bruid al in 1891 was overleden, kreeg zij haar erfdeel bij haar huwelijk mee, zodat de schulden snel werden afbetaald. Enkele dagen voor ze trouwden maakten zij hun beider testament op, waarin zij elkaar tot erfgenaam benoemden, dus op het langste leven. Zij hadden dus wel lering getrokken uit de erfenis kwesties uit het verleden.

Jan Albert en Aaltje breidden de boerderij behoorlijk uit. Zo kwam "Het Hamershof" dat sinds 1816 gepacht was van de kerk van Hall eindelijk in hun bezit voor de somma van f 500,-.

Jan Albert en Aaltje kregen vier kinderen n.l.

1. Dirk	geb.	5 juni	1907	gehuwd met	Hendrika Everdina Buurkes
2. Willem	..	20 febr.	1909	.. ..	Antonia Plant
3. Gerritje	..	13 dec.	1911	.. ..	Jacobus Limpers
4. Everdina Hendrika	..	15 mrt.	1916	.. ..	Jacob Hendrikus Mosterd

Na Jan Albert volgde dochter Gerritje haar vader op. Gerritje was op 15 mei 1937 getrouwd met Jaap Limpers, zoon van Hendrik Limpers en Frderika Burgers.

Jan Albert maakte met zijn kinderen op 15 februari 1937 een verdeling van het bedrijf, waarbij Gerritje het huis en een groot gedeelte van de grond kreeg toebedeeld. Dit had een overwaarde, hetgeen werd opgelost door Jan Albert en Aaltje van kost en inwoning te voorzien. De andere kinderen kregen hun deel in grond en een uitkering in geld.

Gerritje en Jaap kregen drie kinderen n.l.

1. Henk	geboren	19	november	1938
2. Jan Albert	„	27	juni	1946
3. Frida	„	8	oktober	1949

Onder Gerritje en Jaap werd het bedrijf meer en meer een weidebedrijf, ook al omdat er vanaf het midden van de jaren '60 veel nieuwbouwwoningen op de Enk werden gebouwd. Deze gronden werden verkocht en er werd weiland voor teruggekocht.

Jan Albert volgde zijn vader op en verplaatste het bedrijf in 1979 over het kanaal naar de Eerbeekse Lende.

Het Goed ter Brugge werd verkocht en afgebroken.

Op deze plaats staan nu twee riante woningen van H. Sanders en de familie B. Hogeweg – Boerenstraat 12/12a.

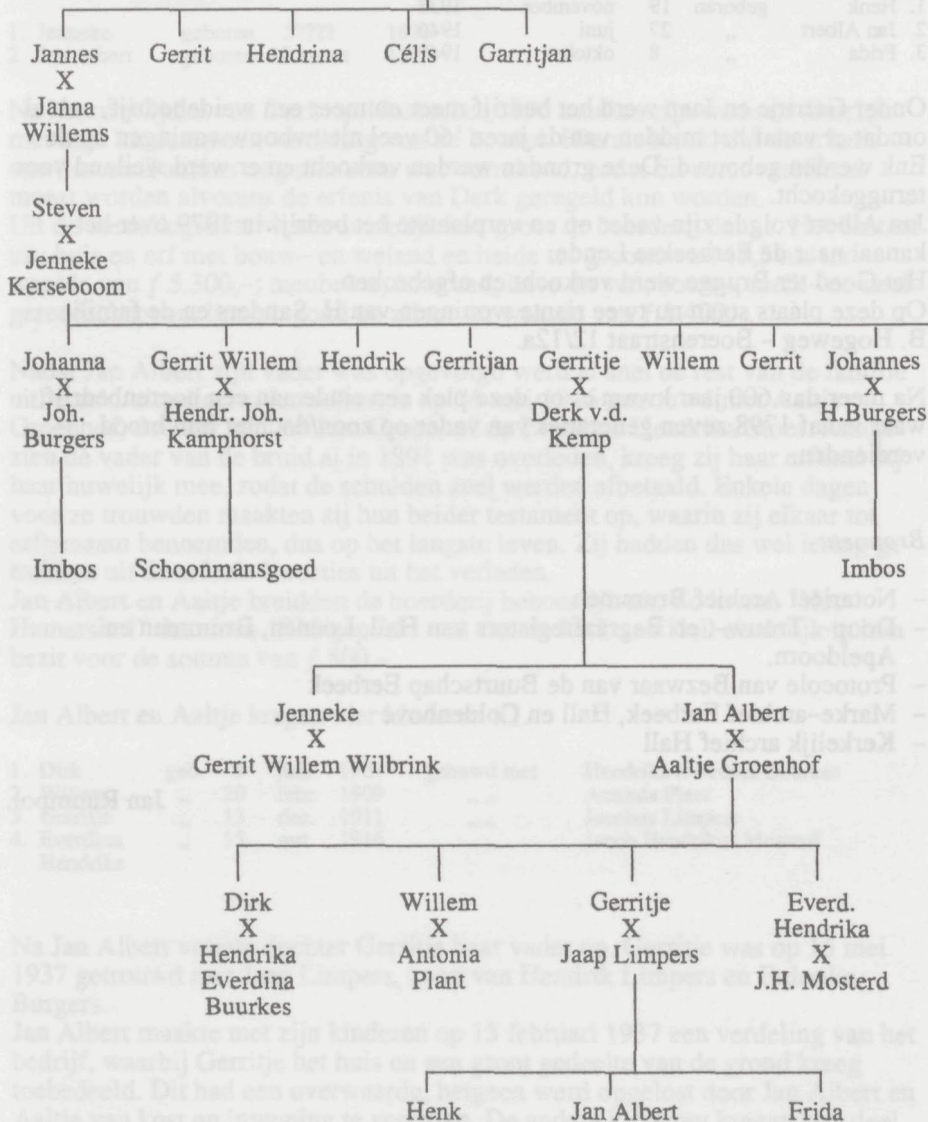
Na meer dan 600 jaar kwam er op deze plek een einde aan een boerenbedrijf, waar vanaf 1798 zeven generaties van vader op zoon/dochter hun brood verdienden.

Bronnen:

- Notarieel Archief Brummen
- Doop-, Trouw-, en Begraafregisters van Hall, Loenen, Brummen en Apeldoorn.
- Protocole van Bezwaar van de Buurtschap Eerbeek
- Marke-archief Eerbeek, Hall en Coldenhove
- Kerkelijk archief Hall

Jan Ruumpol.

Steven Buurkes en Everdina van Veelen

(± 1918) Dirk Jan Albert Gerritje Aaltje Groenhof Willm
(vader) Dina

Het zwembad "De Hank" te Brummen; de eerste 25 jaar

Enkele maanden gelden is in Brummen het nieuwe zwembad "Rhienderoord" in gebruik genomen. Aan de bouw ging een lange periode van voorbereiding vooraf. De financiering van de plannen was een van de hoofdpunten. Voor een verantwoorde bouw en exploitatie van een zwembad komt heel wat kijken, iets waar men in het verleden in Brummen ook al eens ervaring mee had opgedaan.

1911-1920 Het particulier initiatief

In maart 1911 maakt het voorlopig bestuur van de Commissie voor het oprichten van een badhuis met zwembassin voor de gemeente Brummen plannen voor het realiseren van een zwembad aan de gemeenteraad bekend. Voor de uitvoering ervan is het o.a. noodzakelijk de Leuvenheimse beek voor een gedeelte te verleggen om water door het bad te laten stromen. Ook moet er een schut geplaatst worden om het water op peil te houden.

Natuurlijk moet er ook geld op tafel komen; om aan het benodigde startkapitaal te komen wil men obligaties gaan uitgeven. Aan de gemeenteraad wordt gevraagd hierin deel te nemen, dan wel een jaarlijkse subsidie ad f 300,00 toe te kennen voor onderhoud e.d.

Het verzoek is ondertekend door de (voorlopige) bestuursleden G.W. Boeze-winkel (vz), F. v.d. Loo (secr.) en G.J. Slijkhuis (penn.)

Het plan om een zwembad te stichten valt bij het gemeentebestuur wel in goede aarde, maar de beoogde plek vindt men ongeschikt. Enkele raadsleden stellen voor een definitieve beslissing nog even uit te stellen.

Twee maanden later zijn al voldoende aandelen uitgegeven om met de bouw te kunnen beginnen. Er zullen zgn. volkskaarten uitgegeven worden voor tien baden à f 0.25. Opnieuw wordt de gemeenteraad om subsidie gevraagd. B&W willen niet verder gaan dan f 150,00 per jaar, maar de raad is hierover verdeeld. Na enige discussie wordt een voorstel van het raadslid Van Houtum om toch de gevraagde f 300,00 toe te kennen aangenomen.

Het zwembad in De Hank is er destijds dus gekomen dankzij het particulier initiatief. De enige bemoeienis die de gemeente ermee had was het verstrekken van een jaarlijkse subsidie. Vandaar dat er in de jaarlijkse begrotings vergadering wel eens iets over gezegd wordt.

Zo vraagt het raadslid Alderkamp in juli 1914 of de gemeentelijke subsidie tot verderopzegging is verleend. Hij meent dat het beheer veel te wensen over laat. Bij de behandeling van de begroting voor 1917 wordt gediscussieerd over het al of niet handhaven van de subsidie. Met negen stemmen voor en één tegen wordt gekozen voor handhaving.

Uit een en ander blijkt wel dat de gang van zaken door het gemeentebestuur gevolgd wordt en al gauw tot op- en aanmerkingen leidt.

Bij de behandeling van de begroting voor 1918 bepleit het raadslid Van 't Slot verhoging van de subsidie. Voorwaarde is dan wel dat er gelegenheid gegeven moet worden voor baden t.b.v. de volksklasse à 2½ ct (het laagste tarief was 5

cent). Eigenlijk is hij voorstander van exploitatie door de ge meente omdat aan het beheer nogal wat schort. Het raadslid Schoonman voelt het meest voor in-trekking van de subsidie. Uiteindelijk wordt besloten de subsidie te handhaven, mits er voortaan jaarlijks een begroting en rekening wordt ingediend.

Geleidelijk krijgt de gemeente meer grip op het reilen en zeilen van het bad. In april 1918 wordt het subsidiebedrag verhoogd tot f 600,00. Voorwaarde is wel dat zowel de begroting als de rekening en de prijs van bad- en abonnement-kaarten door B&W moeten worden goedgekeurd.

De inkomsten uit kaartverkoop bewegen zich in deze tijd rond de f 300,00 per jaar. Daar komt dan nog de bijdrage van de gemeente bij. Hiertegenover staan als voornaamste uitgaven de vergoeding voor de badmeester en de onderhouds-kosten van de badinrichting. Voorzover er dan nog ruimte overblijft worden er obligaties afgelost.

Bij de behandeling van de begroting voor 1920 staat de subsidieverlening op nieuw ter discussie. Een toezegging van de burgemeester om de situatie nog eens met het zwembadbestuur te bespreken voorkomt onmiddellijk stopzetting. Het blijkt uitstel van executie te zijn, want tijdens het hoogwater van januari 1920 gaat het zwembad ten onder in zijn eigen bestaansvoor waarde. Door storm en sterke stroming wordt grote schade aangericht. In zijn brief van 19 maart doet voorzitter A.Th. Baert van de zwembadvereniging hier van nauwkeurig verslag en kondigt voorstellen tot herstel en verbetering aan.

Eind mei komen die bij de gemeente binnen. Het zwembadbestuur is van mening dat bij de bouw van het bad in het verleden fouten zijn gemaakt die mede oorzaak zijn van de onstane situatie. Het ontbreekt de vereniging echter aan voldoende middelen om de inrichting opnieuw en kwalitatief beter dan voorheen op te bouwen. Het definitief verdwijnen van het bad zou echter een slechte zaak zijn voor Brummen met het oog op de volksgezondheid, de veiligheid van met name de jeugd en de aantrekkelijkheid van de gemeente als plaats van tijdelijk of permanent verblijf. De beste oplossing zou zijn dat de gemeente de bouw en exploitatie van het bad zelf op zich neemt. Mocht dit niet haalbaar zijn, dan blijft de vereniging bereid de exploitatie weer zelf ter hand te nemen mits de gemeente voldoende middelen beschikbaar stelt om de zaak beter dan in het verleden op- en uit te bouwen.

Het argument van de volksgezondheid wordt nog eens apart toegelicht in een brief van de plaatselijke artsen J.F.M. Bosman en W.N.J. Wilschut. Tussen de regels door verwijten zij de gemeente onvoldoende financiële steun aan de vereniging te hebben gegeven. De aanwezigheid van een goed uitgerust zwembad vinden zij van groot belang, want:

"Baden en zwemmen bevorderen in hoge mate de volksgezondheid. De huidverzorging, die bij den gemiddelden Nederlander zoo bedroevend veel te wenschen overlaat, wordt er mee gebaat, de bloedstroom door het lichaam bevordert, het bloed ververscht, de longen ontplooien zich geheel en vullen zich met zuivere lucht, alles machtige verweermiddelen tegen den vreeselijksten en meest hardnekkigen vijand van ons volk: de tuberculose."

1920-1929 Langdurige voorbereiding

De brief van de zwembadvereniging vormt toch de aanleiding tot de eerste stappen op weg naar een nieuwe zwembadvoorziening. Het verwijt als zou de gemeente de vereniging te weinig financiële steun hebben gegeven vindt de burgemeester niet terecht; de vereniging heeft juist steeds het bedrag gekregen waar ze om vroeg. Ze beweerde steeds daarmee uit te kunnen. Evenmin kan de raad noch B&W verweten worden dat ze het lopende jaar niet gezwommen kan worden, daar de uitzichtloze situatie eerst nu (eind mei) in de brief van de vereniging uit de doeken wordt gedaan. Een poging van het gemeentebestuur om het Nutsdepartement Brummen te bewegen tot steun aan het zwembad loopt op niets uit. Het hoofdbestuur verleent nl. geen financiële medewerking als het een niet-departementale instelling betreft.

B&W besluiten vervolgens zelf de voorbereidingen voor een nieuw bad te treffen. Het zou mooi zijn als daarvoor gebruik kon worden gemaakt van de nog bruikbare materialen van het oude bad. Dit is echter niet zo eenvoudig omdat de statuten van de vereniging openbare verkoop van de bezittingen voorschrijven in geval van liquidatie. Alle aandeelhouders blijken echter bereid afstand te doen van hun waardepapieren ten gunste van de gemeente mits de gemeente zich verbindt tot het stichten van een nieuwe badvoorziening en het voldoen van alle nog openstaande rekeningen.

Het duurt nog heel wat jaren eer de gemeente de schuld die zij met deze belofte op zich genomen heeft inlost. Enkele pogingen om een geschikt stuk grond in gebruik te kunnen krijgen lopen aanvankelijk op niets uit.

Pas in 1925 wordt er weer duidelijk aan de zaak gewerkt. In mei van dat jaar vraagt de burgemeester aan de heer Huyssen van Kattendyke (woonachtig op "Bloemenhof", het oude gedeelte van het huidige gemeentehuis) een commissie uit de ingezetenen te vormen die tot doel heeft: de oprichting en instandhouding van een zweminrichting. Voor de voorbereiding van de plannen worden er twee subcommissies gevormd, een financiële en een technische. In de laatste hebben zitting de heren Bosman, Baert, De Roo, Spoor, Wilschut en Huyssen van Kattendyke.

Eind september 1926 brengt de commissie rapport uit. Daarin stonden drie alternatieven genoemd. Allereerst: een soortgelijk bad als het IJsselbad in Deventer, maar dat wordt veel te duur. Vervolgens: een zwembad in de IJssel, lijkend op dat te Oosterbeek en aangelegd tussen enkele kribben in de rivier. Behalve dat ook dit te duur zou worden, vormt dit door de grote kans op verzan- ding van het bad geen goede oplossing.

Als derde mogelijkheid wordt voorgesteld het maken van een zwembad aan het eind van De Hank. Hoewel ook deze optie aanvankelijk als te duur wordt beschouwd is deze het uiteindelijk toch geworden.

Met de betrokken grondeigenaren kan overeenstemming worden bereikt over de diverse voorzieningen die voor het bad getroffen moeten worden. Ook gemeentepzichter Van de Broek beoordeelt de situatie als zeer gunstig; hij verzet veel werk bij de voorbereiding en uitvoering van de plannen.

Op 18 mei 1929 worden de verf- en timmerwerkzaamheden aanbesteed. Er moeten dertig badhokjes komen, twee vertrekken voor de badmeester en een rijwielstalling. Het timmerwerk wordt gegund aan J. Mollenhof te Brummen voor f 1724,00, het schilderwerk (uitvoering in groen/ivoor) aan de fa. Voskamp en Jurriens voor f 487,00.

1929-1935 Een nieuwe start en... nieuwe problemen

In de gemeenteraadsvergadering van juni 1929 wordt meegedeeld dat de bad- en zweminrichting nagenoeg gereed is. Omdat ook de exploitatie nu een gemeentelijke zaak is geworden moet er een reglement voor de badinrichting worden vastgesteld en een instructie voor de badmeester. Deze komt te staan onder de bevelen van B&W en wordt daardoor ook benoemd en ontslagen. Zijn

bezoldiging wordt vastgesteld op f 20.00 per week. Hij is er niet alleen voor het houden van toezicht, maar mag ook zwemlessen geven en badgoed verhuuren/in bewaring nemen. Eerste badmeester wordt G.W. Wunderink, gepensioneerd sergeant-majoor. Ongetwijfeld een man met gezag, maar bovendien met ervaring: van 1908 tot 1914 was hij badmeester geweest in het IJsselzwembad te Zutphen.

INSTRUCTIE voor den Badmeester van de Bad- en Zweminrichting te Brummen.

Artikel 1.

De badmeester der bad- en zweminrichting te Brummen staat onder de onmiddellijke bevelen van Burgemeester en Wethouders der gemeente, door welk college hij ook wordt benoemd, geschorst en ontslagen.

Artikel 2.

De badmeester draagt zorg voor een nauwkeurige handhaving en uitvoering van de bepalingen van het reglement der inrichting. Hij mag middellijk noch onmiddellijk deelnemen aan leveringen ten behoeve van de inrichting.

Artikel 3.

De badmeester moet dagelijks een kwartier voor de opening der inrichting aldaar aanwezig zijn en is verplicht aanwezig te blijven tot de werkzaamheden zijn afgelopen. Hij verlaat de inrichting niet, voor en aler alle materialen zoodanig zijn geordend, dat de inrichting den volgende dag wederom ongestoord kan worden geopend.

Hij is verplicht, de inrichting dagelijks te reinigen.

Artikel 4.

De badmeester is verplicht de noodige beleefdheid en voorkomendheid tegenover de bezoekers in acht te nemen. Hij onthoudt zich gedurende zijn diensttijd van het gebruik van alcoholische dranken.

Artikel 5.

Voorwerpen, door de bezoekers op de inrichting achtergelaten, worden zoo spoedig mogelijk door den badmeester aan de rechthebbenden teruggegeven. Indien de eigenaren onbekend zijn, worden ze door hem bij de politie ten gemeentehuize gedeponeerd.

Artikel 6.

Het is den badmeester geoorloofd aan bezoekers, die dit verlangen, lessen in het zwemmen te geven, tegen een tarief, dat tevoren door Burgemeester en Wethouders moet worden goedgekeurd.

Het is hem eveneens geoorloofd badpakken, zwembroeken en handdoeken te verhuren, en die in bewaring te nemen, tegen tarieven, die tevoren door Burgemeester en Wethouders zijn goedgekeurd.

Artikel 7.

De badmeester is verplicht, alvorens de bezoekers van de inrichting gebruik te laten maken, de vereischte badkaartjes in ontvangst te nemen, en deze overeenkomstig de voorschriften van Burgemeester en Wethouders onbruikbaar te maken. Abonneenten worden door hem verplicht de abonnementen te vertoonen.

Bezoekers, die niet in het bezit zijn van badkaartjes, verstrekt hij, tegen betaling van het tarief, bepaald bij het reglement der inrichting, een bewijs van toelating. De te dezer zake geinde gelden worden door hem elken Zaterdag bij den gemeente-ontvanger verantwoord, overeenkomstig de voorschriften, door Burgemeester en Wethouders vast te stellen.

Artikel 8.

De badmeester geniet een bezoldiging van f 20.— voor elke week, dat zijn diensten door het gemeentebestuur worden gevorderd.

Artikel 9.

Deze instructie treedt in werking op den dag, volgende op dien harer vaststelling.

Aldus vastgesteld door den Raad der gemeente Brummen in zijn openbare vergadering van 18 Juni 1929.

De Raad voornoemd,

VAN LIMBURG STIRUM, Burgemeester
SPRUIT, Secretaris

Op 3 augustus 1929 wordt het zwembad officieel geopend. Een aanbod van de Zutphense Zwem- en Poloclub Neptunes om bij deze gelegenheid zwemonstraties te geven wordt afgeslagen, omdat de opening zo eenvoudig mogelijk moet blijven. Tot de genodigden behoren de raadsleden, de besturen van Brummens Belang en de zwem- en poloclub en de plaatselijke artsen.

In de eerste jaren worden in het bad diverse zwem- en waterpolowedstrijden gehouden en demonstraties gegeven van reddend zwemmen. Ze worden georganiseerd door zwem- en polovereniging "De Hank".

De Brummense bad- en zweminrichting raakt algemeen bekend door een artikel van ir. A.M. Kuysten in "Ons Bad", het orgaan van de Nederlandse Vereniging voor Volks- en Schoolbaden en aangesloten verenigingen. Omdat dit een goed beeld geeft van de stichting van het bad en de situatie in de eerste jaren erna is dit als bijlage aan dit artikel toegevoegd.

Bij de behandeling van de gemeentebegroting voor 1931 worden over het zwembad enkele mededelingen gedaan. Het blijkt dat al in oktober 1929 bij een abnormaal lage waterstand van de gelegenheid gebruik moet worden gemaakt om modder uit het bad te verwijderen, de bodem te reinigen en er zand op te brengen. Er waren nogal wat klachten over de vele modder op de bodem binnengekomen. Verder wordt door de raad aangedrongen op goedkope baden op bepaalde dagen, zonder dat men "de gang naar het gemeentehuis moet maken" (nl. om een kaart voor verminderd tarief of kosteloze toegang, op grond van het inkomen, te halen). De burgemeester is echter van mening dat de tarieven niet te hoog zijn en dat dit maar één keer per seizoen hoeft te gebeuren, wat toch zo erg niet is.

Rond deze tijd wijst Brummens Belang op de talrijke klachten over de openingstijden van het bad. Een betere regeling is niet alleen voor de eigen inwoners van belang maar vooral ook voor de gasten die hier kort verblijf houden. Het moet mogelijk worden om per bezoek een kaartje bij de badmeester te kopen (wat tot dan toe niet het geval is). Naar aanleiding hiervan wordt het reglement voor het zwembad zodanig gewijzigd dat ook niet-houders van familiekaarten (tegen betaling van het dubbele tarief) tot het bad toegang hebben; ook worden de openingstijden verruimd. Over de hoogte van de toegangsprijs wordt in de raad overigens nog wel even gediscussieerd. Het raadslid Gierman had een dergelijk verzoek al lang verwacht. Hij wil de prijs voor een enkel kaartje echter op f 0,05 vastgesteld zien. "Het is hem weer gebleken dat de arbeiders vergeten zijn en dat wel weer is gezorgd voor de elite van Brummen". De burgemeester merkt op dat, evenals nu al het geval is, mensen met een laag inkomen naar het gemeentehuis kunnen gaan waar gekeken wordt in welke belastingklasse zij vallen en of dat hen recht geeft op een verminderd tarief of kosteloze toegang.

Hij deelt verder nog mee de veruiming van de openstelling met de badmeester te hebben besproken. Deze had er geen bezwaar tegen "eens een paar uren meer dienst te moeten doen" voor hetzelfde geld (!).

In januari 1932 komt de Sociaal-Democratische fractie in de gemeenteraad met een eigen voorstel om het tarief voor personen jonger dan 14 jaar te verlagen van f 0,10 naar f 0,05. B&W vrezen dat hierdoor de inkomsten zullen verminderen en raden dit af. De raad is echter van mening dat de te verwachten meerdere baten op den duur tegen een aanvankelijke vermindering van inkomsten op zullen wegen. Er komen steeds meer geoefende zwemmers die het bad zullen blijven bezoeken.

In mei van dat jaar wordt de badmeester aangesteld als onbezoldigd gemeenteveldwachter. Dat hem in de uitoefening van beide functies niets ontging blijkt wel uit de volgende toelichting op een verzoek aan B&W om het zwembad beter af te sluiten: *"Zaterdag gedurende 't damesbaden begaven zich een paar mannelijke personen binnen 't genoemd hek en bekeken het baden der dames. Verleden jaar vele klachten over dergelijke onaan- genaamheden daaromtrent gekregen. Wel is toen verbetering toegezegd, welke echter niet is aangebracht".*

Kort voor de openstelling van het bad in het seizoen 1932 komt het raadslid Jurriens met enkele voorstellen tot verbetering.

De voorstellen houden in:

- a. het aanbrengen van een pierebad (bij hoge rivierwaterstanden kunnen kinderen in het geheel niet zwemmen en bij laag water moeten ouders/begeleiders voortdurend toezicht houden omdat er geen afgesloten ondiep gedeelte is);
- b. het aanbrengen van een verplaatsbare afscheiding tussen het diepe en ondiepe bad (er hangt nu alleen een staaldraad, waardoor soms ook in het ondiepe gedeelte 1.50 m water staat. Deze draad zit bovendien altijd ca. 30 cm onder water "zodat het een wonder is dat hieruit nog geen ernstige ongevallen voortgevloeid zijn. Er moet een door de badmeester alleen te hanteren verplaatsbare vlotbalk komen);
- c. het verwijderen van scherpe voorwerpen van de bodem (sommige badgasten hebben hierdoor al verwondingen opgelopen).

Diverse ingezetenen komen eveneens met een (schriftelijk) verzoek om een pierebad aan te brengen. De badmeester acht het ook een goede zaak, en de gemeenteplichter adviseert gunstig over de plannen. Uiteindelijk gaat het niet door omdat er geen geld voor beschikbaar is.

Dat de gemeente de zwemsport in het algemeen en het zwembad De Hank in het bijzonder wel een warm hart toedraagt blijkt wel uit de afhandeling, in maart 1934, van een verzoek van Zwem- en Poloclub De Hank om een medaille beschikbaar te stellen voor op 14 en 15 juli van dat jaar te houden zwemwedstrijden. B&W stellen de raad voor hieraan te voldoen, want dergelijke wedstrijden bevorderen de zwemsport, evenals de belangstelling voor en het bezoek aan de zweminrichting.

Onder de waterspiegel ziet het er echter minder goed uit. Opnieuw zijn er klachten over modder in het bad. De heer Jurriens stelt voor een damwand te plaatsen om de instroom van modder in het bad tegen te houden. De gemeenteplichter raadt dit echter af. Bij hoge waterstanden en sterke wind volgt het IJsselwater niet meer de bocht ter plaatse maar stroomt door de Hank. Een dam zou dus heel sterk moeten zijn en daardoor erg duur worden. Bovendien is er dan gevaar voor aanslibbing of juist geulvorming en daardoor ondermijning van de bestaande voorzieningen. Al eerder was gebleken dat bij sterke stroming de in het bad geplaatste betonnen, met zand gevulde ringen opzij waren geduwd.

Op 8 mei brengen de leden van het college van B&W, de gemeentesecretaris en de gemeenteplichter samen met de badmeester een bezoek aan het bad om de zaak eens met eigen ogen te bekijken. Ze kunnen echter weinig of geen modder ontdekken. De badmeester oppert bovendien nog enkele bezwaren: door een damwand zal het water weinig doorstromen wat nadelig is voor de verversing en doordat zo'n dam ook wel eens onder water zal komen te liggen kan eventueel nog slib en modder in het bad terecht komen.

De kwestie wordt enige tijd later opnieuw aktueel. Bij de gemeente komt een verzoek binnen van enkele ingezetenen om terugbetaling van abonnementsgeld op grond van het feit dat door lage waterstanden gedurende een groot deel van het seizoen niet gezwommen kon worden. B&W stellen voor het verzoek af te wijzen. Het raadslid Jurriens neemt dat B&W onvoldoende zorg aan het bad besteed hebben. Hij is een voorstander van restitutie, ook al om te voorkomen dat men een abonnement gaat nemen bij zwembaden in de buurgemeenten. Sommigen steunen hem in deze zienswijze, anderen menen dat het risico bij de abonnementhouder ligt. Jurriens wijst op de door hem aangedragen plannen tot verbetering van de situatie waarover hij nog niets heeft gehoord. De burgemeester merkt op dat begin mei al naar het bad is gekeken, dat daarbij geen overlast van modder is gebleken en dat het plan van Jurriens om een beschoeiing aan te brengen op bezwaren stuit van de gemeenteopzichter en de badmeester. Hij is bereid nader advies van deskundigen in te winnen. Jurriens hoopt dat, nu de klachten midden in het seizoen naar voren gekomen zijn, de druk op B&W om de toestand te verbeteren zal toenemen, ook al omdat een en ander niet bevordelijk is voor het vreemdelingenverkeer. Het verzoek om restitutie wordt vervolgens afgewezen; zoals te verwachten wil Jurriens geacht worden te hebben toegestemd.

1935-1936 Het zwembad op de golven der gemeentepolitiek

In de jaren dertig wordt het steeds moeilijker de gemeentelijke financiën gezond te houden. Alle uitgaven worden kritisch bekeken en op elk terrein wordt gezocht naar besparingsmogelijkheden. Vooral bij de behandeling van de begroting voor 1935 blijkt dit duidelijk. B&W adviseren om geen geld meer beschikbaar te stellen voor gemeentelijke exploitatie van het bad, maar dit in z'n geheel te verhuren.

Al tijdens de voorbehandeling van de begroting in commissieverband wordt door een enkeling eventuele verhuur van de badinrichting zondermeer afgewezen. Verder blijkt dat de gemeenteopzichter, die toch intensief bij het hele zwembadgebeuren betrokken is de plannen tot verhuur uit de krant heeft moeten vernemen.

Bij de behandeling van de begroting in de gemeenteraad zegt het raadslid Straalman dat het te denken geeft dat verschillende raadsleden nogal tegen het bad geageerd (blijken te) hebben. B & W zouden Brummen meer bevoorrechten dan Eerbeek (nl. het zwembad Coldenhove).

Wat de zwemvoorzieningen betreft is het echter zo dat het particulier initiatief in dezen in Eerbeek goed heeft uitgepakt, in Brummen echter niet. Straalman vindt verhuur geen goede zaak. Bij het ageren tegen het bad werd gesteld dat er typhusbacillen in zouden zitten, later dat er sprake was van een rattenplaag. Nog later was de modder de boosdoener. Onderzoek heeft van dit alles echter niets bevestigd. Een dergelijke inrichting moet kostendekkend zijn, winst maken is geen vereiste. Meer inkomsten zouden verkregen kunnen worden uit ruimer gebruik door de poloclub voor training de wedstrijden. Uiteindelijk gaat de voorgestelde bezuiniging op de uitgaven voor het zwembad toch door, wat de

weg vrij maakt voor B&W om plannen tot verhuur van de inrichting uit te werken. Dat dit echter niet van een leien dakje gaat blijkt wel uit het volgende overzicht:

- *23 april 1935*: advertentie van B&W met oproep aan potentiële huurders van de badinrichting, met uitdrukkelijke bepaling dat de inrichting zes uren per week kosteloos toegankelijk moet zijn.
- *30 april 1935*: raadsvergadering (deels besloten) over verhuur van het bad. Motie van de SDAP om niet tot verhuur over te gaan, maar exploitatie van gemeentewege voort te zetten. Deze wordt met 6 tegen 4 stemmen aangenomen. Voor stemt ook de "rechtse" fractie, omdat men vreest bij verhuur geen voorwaarden meer te kunnen stellen die het "gemengde baden" tegengaan. Men is hier principieel geen voorstander van en vindt het al erg genoeg dat de huidige "familiebaden" tot "gemengde baden" zijn uitgegroeid.
- *27 mei 1935*: raadsvergadering waarin o.a. het voorstel tot wijziging van de gemeentebegroting wordt behandeld die het gevolg is van het op 30 april genomen besluit het bad van gemeentewege te (blijven) exploiteren. Er gaan heel wat cijfers over de tafel die moeten aantonen dat verhuur wél of juist niet voordeliger is voor de gemeente. Uiteindelijk wordt door B&W toegezegd dat de voorwaarden waaronder het bad verhuurd wordt wellicht ook voor de rechtse raadsfractie acceptabel zullen zijn, waarmee deze voorlopig genoegen neemt. Het voorstel van B&W tot wijziging van de begroting wordt vervolgens in stemming gebracht; zoals te verwachten wordt dit nu alleen door de sociaal-democraten gesteund (9 tegen 4 stemmen), waarmee de weg naar verhuur opnieuw open ligt.
- *12 juni 1935*: raadsvergadering ("spoedeisen", met het oog op het reeds gevorderde seizoen), ter behandeling van de voorwaarden voor verhuur van de zweminrichting. De SDAP-fractie is van mening dat in de vorige vergadering gegoocheld is met cijfers en lijkt met haar bezwaren de discussie over de verhuurvoorwaarden zelf wat te willen ondermijnen. De rechtse fractie zegt met de voorliggende concept-voorwaarden weinig ingenomen te zijn, vooral na de in de vorige vergadering gedane belofte van B&W. In de voorwaarden is openstelling op zondag niet verboden, evenmin als het gemengd baden; zowel tegen het een als het ander heeft zij principiële bezwaren. Bij de artikelsgewijze behandeling wordt een voorstel van het raadslid Gierman om het bad voor kosteloze baden open te houden op woensdag en zaterdagmiddag met 11 stemmen voor en één tegen aangenomen. Met algemene stemmen wordt aangenomen een voorstel van het lid Straalman om de prijzen niet hoger vast te stellen dan die welke de gemeente hanteert. Het raadslid Hagen stelt vervolgens voor openstelling van het bad op zon- en feestdagen alleen toe te staan tussen 14 en 17 uur. De stemmen hierover staken echter, zodat er in de eerstvolgende vergadering een herstemming moet plaatsvinden. Een voorstel van het raadslid Brouwer om het gemengd baden te ver-

bieden wordt met 8 tegen 4 stemmen verworpen.

Dat de gehele zaak politiek behoorlijk gevoelig is geworden blijkt wel uit het slot van de notulen:

"De heer Straalman zegt dat het hem niet lustte op alles in te gaan. Hier hebben de heren van Gemeentebelang kritiek, maar op een openbare vergadering komen debatteren durven ze niet, net als Mussert."

Wat vriendelijker is het vervolg:

"Nadat de voorzitter nog met een statistiek had aangetoond dat het aantal gemengde baden het aantal afzonderlijke heren- en damesbaden ver overtrof, hetgeen de heer Gierman deed opmerken dat de vrouwen de mannen zowel op het droge als in het natte een steun wilden zijn, werd de vergadering gesloten".

- 17 juni 1935: het voorstel wordt in herstemming gebracht en verworpen met 6 tegen 3 stemmen. Vervolgens worden de voorwaarden voor verhuur als geheel in stemming gebracht en..... verworpen met 8 tegen 1 stem. Tegenstemmers zijn de SDAP en de rechtse fractie. Het verbond van 30 april is dus weer terug.
- 24 juni 1935: behandeling voorstel SDAP-fractie om gelden beschikbaar te stellen voor exploitatie van het zwembad door de gemeente. De stemmen hierover staken: 5 voor en 5 tegen. Er is dus nog steeds geen beslissing (én er kan nog steeds niet worden gezwommen).
- 4 juli 1935: het SDAP-voorstel van de vorige vergadering wordt nu met 7 tegen 6 stemmen aangenomen. Vervolgens legt de rechtse fractie uit dat zij, om het bad in stand te houden, met de SDAP overleg heeft gehad hoe hiervoor het best kon worden samengewerkt. Beide partijen hebben geprobeerd zich minder principiële op te stellen wat tot dit stemmingsresultaat heeft geleid. Hierna wordt een gewijzigd reglement voor de badinrichting met 9 tegen 4 stemmen aangenomen. Tenslotte wordt de wijziging van de begroting met 7 tegen 6 stemmen aangenomen, waardoor het mogelijk wordt het bad binnen enkele dagen te openen. De vóórstemmers stellen zich hiermee hoofdelijk aansprakelijk voor de kosten zolang de wijziging niet door Gedeputeerde Staten is goedgekeurd. Ze hadden er dus wel iets voor over!

Het zwembad "De Hank" is van april tot juli 1935 dus heel duidelijk een speelbal van de Brummense gemeentepolitiek geweest. Het uiteindelijke resultaat was dat het bad in het seizoen 1935 toch nog door de gemeente is geëxploiteerd. Maar in januari 1936 achten B&W voortzetting van de exploitatie absoluut niet meer verantwoord. Het jaar 1935 heeft weer een verlies opgeleverd en dat terwijl nog steeds verder bezuinigd moet worden. Ook zijn de bezoeken behoorlijk tegengevallen. Met een voorstel tot verhuur wil het college echter niet meer komen, gezien de onverenigbare standpunten daarover van de verschillende raadsfracties. Het stelt dan ook voor de grond met opstallen te verkopen. Nog voor de raad hierover vergadert komt de vereniging Brummen Be-

lang met een schriftelijk aanbod het bad te exploiteren. Er zou dan geen huur in rekening gebracht moeten worden. De vereniging belast zich met het opbouwen en afbreken van de opstallen, de beloning voor de badmeester enz. Tijdens de raadsvergadering trekken B&W hun voorstel in, waarna met 8 stemmen voor en 5 stemmen tegen besloten wordt tot verhuur van het bad aan Brummens Belang voor het symbolisch bedrag van f 0,25 per jaar.

De SDAP-fractie maakt tegen dit besluit bezwaar bij Gedeputeerde Staten. De sociaal-democraten vinden dat het exploitatietekort de gemeente niet onevenredig benadeelt, vooral ook omdat hierdoor het kosteloos baden voor on- en minvermogenden mogelijk blijft. Zij vinden voor hun argumenten echter geen gehoor; GS keuren het raadsbesluit tot verhuur goed.

En hiermee zijn we aan het eind gekomen van de vroegste geschiedenis van De Hank. Alles overziende wordt het duidelijk dat in de beginfase vooral de gebrekkige technische voorzieningen het bad zijn opgebroken. De gemeente wilde het bad later toch op dezelfde plaats voortzetten/opbouwen, maar tegen niet al te hoge kosten. Dit bemoeilijkte het verkrijgen van een geschikt terrein met bijbehorende voorzieningen. Uiteindelijk kwam er dan toch een volwaardig bad, dat door de deskundigen gunstig werd beoordeeld. Het is dan ook niet zo zeer aan het bad zelf te wijten dat de exploitatie door de gemeente stuk liep, als wel aan de verslechterende tijdsomstandigheden én natuurlijk, zoals ook nu nog voor een openluchtbad geldt, aan het weer dat niet altijd meewerkt.

J.A. de Ruiter, Brummen, maart 1992.

ONS BAD

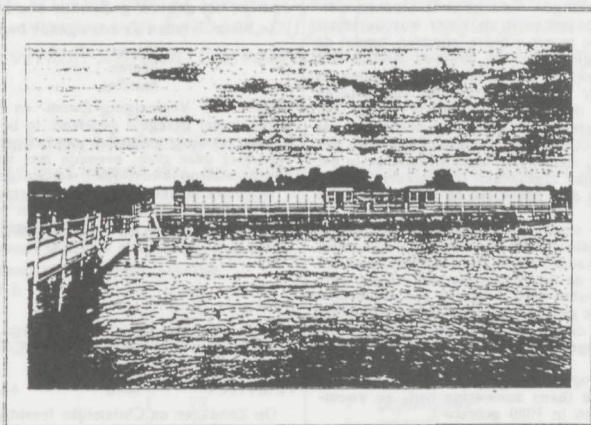
REIN HOLLAND

ORGAAN VAN DE NEDERLANDSCHE VER-
EENIGING VOOR VOLKS- EN SCHOOLBADEN
EN AANGESLOTEN VEREENIGINGEN

Ouder Redactie van Mevr. A. M. Ruysch-Douwes Dekker, Scheveningen, Nieuwe Parklaan 117.

[illegible]

Bad- en Zweminrichting te Brummen.

DE BAD- EN ZWEMINRICHTING TE BRUMMEN.

In een beschrijving van Brummen en omgeving worden o.m. de prachtige riviergezichten en de zoo bij uitstek landelijke omgeving bij het Bronkhorstervereër zeer geroemd. Het is daar dan ook vooral op zomeravonden zoo rustig en de vergezichten zijn er zoo mooi, als men bijna nergens aan de rivier aantreft. In dit zoo bijzonder gunstig gelegen gedeelte der gemeente werd het vorig jaar de Gemeentelijke bad- en zweminrichting gebouwd.

Nu de sport een steeds grooter plaats in de samenleving inneemt en de gunstige invloed van het baden en zwemen zoowel met het oog op de zindelijkheid als voor de ontwikkeling van het menschelijk lichaam steeds meer algemeen wordt erkend, was het maken van een bad- en zweminrichting reeds geruimen tijd een punt van ernstige overweging bij het Gemeentebestuur en de Vereeniging voor Brummensche Belangen. Verschillende plannen werden ontworpen. Een zwembad in de rivier was de eerste gedachte, doch hiervan moest worden afgezien, omdat de gelegenheid voor berging van een drijvend bad in den wintertijd hier ontbreekt en ook omdat bij het baden en zwemmen vaak hinder wordt ondervonden van hetgeen door de rivier wordt meegevoerd. In 1928 kreeg het Gemeentebestuur de gelegenheid om een gedeelte van „de Hank” aan te koopen. „De Hank” is een afgesneden tak van de rivier de IJssel, die als een oude stroomarm in het land ligt. Is bij dergelijke afgesneden riviertakken het gevaar voor dichtslibben zeer groot, bij de Hank is dit niet het geval.

Deze oude riviertak staat nog in geregelde verbinding met de rivier en bovendien wordt het water, dat afkomstig is van de sprengen te Laag-Soeren, door de Hank naar den IJssel afgevoerd. Door de doorstroming van dit niet verontreinigde sprengwater heeft er steeds een natuurlijke verversching plaats. Als gevolg van de geringere strooming en geringe diepte van de beek is het water in het zwembad ook geregeld ongeveer 2 graden warmer dan het IJsselwater.

Nadat tot het aankopen van een gedeelte van de Hank was besloten, werd de thans aanwezige bad- en zweminrichting ontworpen en in 1929 gebouwd.

Langs de landzijde is een betonbeschoeiing aangebracht en de inrichting is van het overige gedeelte van de Hank afgescheiden door twee gewapend betonsteigers, waar-tusschen een ongeveer 30 M. lange drijvende houten brug, waarop de springplanken enz. zijn aangebracht. De boven-zijden van de beschoeiing en de steigers bevinden zich ongeveer 1 M. boven den normalen zomerwaterstand. Bij dezen stand is de lengte van de gezamenlijke bassins 75 M., de breedte 45 M. Afscheidingen deelen het bassin in drie deelen, waarvan het gedeelte voor geoefende zwemmers 30 x 50 M., het gedeelte voor ongeoefende zwemmers 24 x 45 M. en het gedeelte voor kinderen 20 x 45 M. groot is. Aan het laatstgenoemde gedeelte grenst een terrein dat tot speeltterrein of strand is ingericht. Bij wedstrijden kunnen de afscheidingen worden weggenomen. Bij hoogen rivierwaterstand worden de afscheidingen verplaatst, het bassin voor geoefende zwemmers wordt dan vergroot en het terrein voor strand bedoeld vervalt geheel of gedeel-telijk. Elk bassin heeft een aflopenden zandbodem. Bij normalen waterstand bedraagt de diepte in het diepste gedeelte ongeveer 2.70 M. Een stuw in de beek voorkomt een te lagen waterstand in het zwembad. Op 4 M. afstand van de betonbeschoeiing zijn op een gewapend betonplaat 30 kleedkamertjes en 2 vertrekken voor den badmeester gebouwd. Deze zijn zoodanig samengesteld, dat het geheel op gemakkelijke wijze opgebouwd en afgebroken kan worden. Dit is noodig, omdat na het einde van het badseizoen

deze timmerwerken in een pakhuis worden opgeborgen, in verband met de te verwachten overstromingen door hoogen rivierstand en ijsgang in den winter. Bij de uitvoering van het plan, waarmede door den langen en strengen winter van 1928 niet voor April kon worden aangevangen, is aanmerkelijk geprofiteerd van den zeer lagen waterstand in het voorjaar van 1929. Doch ook weer zijn er moeilijkheden ondervonden, die elk waterbouwkundig werk medebrengt. Zoo was het soms zeer moeilijk om de betonpalen op de juiste plaats en diepte te krijgen, wegens den zeer harden bodem.

Den 3en Augustus 1929 was de inrichting geheel gereed en kon deze in gebruik genomen worden.

De totale kosten bedroegen f 12.000. Hierbij is bijna f 2000 voor den aankoop van het terrein inbegrepen.

In welke mate dit zoo fraai gelegen en doelmatig ingerichte bad aan de behoefte voldoet, blijkt wel uit de cijfers omtrent het gebruik gedurende den afgelopen zomer.

In totaal werden de navolgende baden genomen:

dames	2219
heeren	1727
families	221

Door de Vereeniging Zwem- en Poloclub de Hank is dezen zomer geregeld geoefend. In bovenstaande opgaven is geen rekening gehouden met het gebruik van het zwembad voor deze club; evenmin met het zwemmen op die dagen, waarop wedstrijden werden gehouden.

Wanneer in den nazomer de weersomstandigheden niet zoo ongunstig geweest waren, dan zouden de gebruiks-cijfers vermoedelijk aanzienlijk hooger zijn geweest.

Tot dusverre gold de volgende rooster van openstelling:

	Maandag	Dinsd.	Woensd.	Donderd.	Vrijd.	Zaterdag
voor dames	10-1 8-7	2-4	10-1 4-7	2-4	10-1 4-7	10-1 5-7
voor heeren	2-6	10-1 6-7	2-4½	10-1	2-4½	2-5 6-7
voor families		4-6		4-6		

Op Zondagen en Christelijke feestdagen is het zwembad gesloten. Een badmeester is aanwezig, bij wien het beheer in veilige handen is.

Aan het familiebad kunnen alleen die families deelnemen, die — ongeacht de te betalen badgelden — tegen betaling van f 1.— een afzonderlijk bewijs van het Gemeentebestuur hebben verkregen.

De tarieven zijn de volgende:

De kosten van een abonnement bedragen f 4.— per persoon per seizoen. Abonnementen voor 2, 3, 4 of 5 personen uit een gezin kosten resp. f 7.50, f 10.50, f 13.— en f 15.—. Voor elken persoon f 2.— meer. Kosten per bad voor personen van 14 jaar of ouder f 0.20 per keer of 2 badkaartjes; voor kinderen beneden 14 jaar f 0.10 per keer of 1 badkaartje.

Badkaartjes zijn te verkrijgen bij den gemeente-ontvanger, doch niet minder dan 24 tegelijk voor f 2.—.

Overigens zijn badkaartjes ook bij den badmeester verkrijgbaar. Voor onvermogenen kunnen op aanvraag door Burgemeester en Wethouders kosteloze abonnementen worden verstrekt; terwijl voor minvermogenen de kaartjes tegen 5 cent per stuk verkrijgbaar worden gesteld.

Naar onze meening kan de gemeente Brummen met dit zwembad ten zeerste worden gelukkiggewenscht.

De toetstandkoming is tevens een succes voor Burge-meester en Wethouders en den gemeente-opzichter, die het bad ontworpen en keurig uitgevoerd heeft.

Den laatste ben ik bovendien persoonlijk erkentelijk voor de vriendelijke wijze, waarop hij mij de gegevens voor dit artikelje heeft verschaft.

A. M. KUIJSTEN.

De verkoop van "het Huis te Eerbeek" in 1779 (2)

Behalve "het Huis te Eerbeek" werd in 1779 ook de inboedel etc. verkocht. Deze veiling vond plaats op 25 en 27 april. Hiervan is een lijst bijgehouden waarop ook de opbrengsten werden vermeld.

Deze lijst geeft ons een aardige kijk op wat er in die tijd op een landhuis aanwezig was. Het is een lange lijst en om het geheel overzichtelijk te houden heb ik dezelfde artikelen bij elkaar gevoegd en de opbrengsten ervan bij elkaar opgeteld.

Conditiën en voorwaerden waarnaes namens de Erfgenamen van Wijlen de Hoogwelgeboren vrouwe Maria Lucia Douariere van Lamsweerde, gebooren van der Heyden, vrouwe van Eerbeek, bij publieque veijlinge aen de meest biedende sullen verkoft worden, naevolgende meubilaire goederen, haeve en vhee

De verkopinge sal geschieden bij insaethe en hoginge dusdaenig dat een ieder tot 30 stu. telkens met eener stu. en dear en boven tot drie gld toe met twee stu. sal mogen hoogen en boven de drie gld coomende niet minder als met een quart gulden, den gld gerekent op twintig stu

Post Multa alia

Nae duidelijke voorleesinge der voorseyde conditiën is geveijlt:

	gld	stu	ee	gld	stu
5 tafelvoeten	1	12	1 pepermolen	—	8
5 tafelbladen	1	1	1 spiegel	—	15
5 tafels	3	5	4 paar pasteleyen	1	1
2 theetafels	2	8	4 fluiten	—	4
3 bankjes	—	3	1 walthoorn	—	2
8 kasjens	16	14	1 orgeltjen	13	—
2 bedstoven	3	—	2 matten	—	15
2 onderbedden	12	10	2 wannen	—	14
2 vensters	—	6	1 veltesel	3	5
4 stoelen en cussens	—	16	3 blikken trommels	3	4
38 stoelen	14	15	1 vliegencast	—	10
19 stoelengarels	12	13	4 kleermannen	2	2
17 stoelmattressen	12	—	18 mandjens	13	8
3 beugelstoelen	1	6	2 manden met romlerij	2	1
1 bank uit de stal	—	1	1 vuurmant	—	1
25 cussens	22	3	2 suikerkijsjens	1	1
6 schragen	—	6	1 kijsjen	—	9
4 wasschragen	—	17	2 zakken met veeren	10	—
2 wasramen	24	—	9 delfse bakjes	1	12
7 schermen	2	17	12 delfse borden	—	18
4 deuren	—	6	51 delfse schotels	4	14
1 cribbe	—	13	12 aarde borden	—	13
4 koffers	1	8	25 borden	1	18
2 kijsjens	1	9	9 witte schotels	1	5
1 wagentjen	1	14	2 witte bakken	—	14
4 weysakken	4	12	2 potjes	—	5
2 parplu's	4	—	2 schotels	—	5
6 spinnewielen	4	19	1 pot met 2 schotels	—	5
1 taboutje	—	2	5 dozijn theegoed	11	4

	gld	stu
2 spoelcommen	-	19
1 theepot	-	5
2 suikerbakjes	-	6
12 glazen	-	23
5 vaasjes	1	12
1 ceulse boterpot	-	15
3 ceulse kannen	-	13
2 tinnen soep cupjes	2	16
6 groene potjes	-	8
1 urinaal	-	2
1 lampet	-	15
2 schotelrekken	-	14
2 oude tonnen met kern	-	6
2 wastobben	-	16
2 karner	5	5
12 melkvaten	6	5
2 melkvlessen	1	-
2 melkimmers	-	17
2 tonnetjes	-	16
1 boterton	1	-
2 melktonnen + nap	1	15
1 melkton	1	9
2 melkvleuten	-	16
1 karnwagen	-	14
2 teemsen en boter	-	9
1 worstkuip	-	13
1 vleeston	2	2
2 waskuipen	2	10
1 bierton	-	16
2 baktroggen	1	15
2 soutonnen	1	4
2 tonnen en seelen	5	-
1 wateremmer	-	12
2 comforen	-	15
6 tonnen	2	4
4 stoven	1	-
1 draagton	-	9
1 rommelery	1	2
2 damborden	-	10
2 ketels	1	9
1 coopere ketel	1	1
1 coopere stoof	4	5
2 coopere pannen	1	2
1 kwispeldoortje	-	14
1 bak	-	6
1 lamp	-	4
1 pot met gansevet	-	7
1 schrijfkisjen	-	5
caggel en pijpen	8	-
2 naaikussens	3	-
4 hoepelrokken	2	18
swart seyden fluweel	2	12
4 schoudermantels	1	8
1 japon	2	8
1 lappen	-	14
2 hoesare buisjes	5	12
1 borsrok	1	-
1 gestreepte rok	-	11
1 japanse deeker	2	2
mandje met schoenen	1	16
mandi met lappen	1	-
2 eekers kooijen	-	7
2 hoendercooijen	1	9

	gld	stu
2 papagaaycooijen	6	-
1 ravencooij	-	15
2 kijsens met hoender bakken	-	10
2 steenen honde bakken	-	9
1 endehok	-	5
2 hondehuysen	-	4
1 ploeg	10	15
1 ploeglijn	-	5
1 wagen lijn	-	9
4 haspels	4	4
1 balance en schaal	1	5
1 gieter	1	5
1 grepe	-	9
2 platte schoppen	1	1
1 spashop	1	-
2 schoffels	-	4
2 schoppen	-	6
1 plak hakke	1	1
1 plak zigt	-	16
1 axe	1	2
2 bijlen	-	17
1 schicht	-	7
2 gavels	-	7
4 vlegels	-	9
1 hekel	-	12
2 zeydstenen	2	6
1 coevoet en zeydsteen	1	2
1 klimladder	-	3
2 ladders	-	19
7 beytels	4	4
1 slijpsteen	3	-
1 borstel	-	5
1 tarvat	-	4
1 sloothak	-	12
1 sonnenwijsjer	-	13
1 cafmoolen	3	-
2 snijbakken	4	-
2 coeijbakken	-	16
1 slagteboom	-	5
4 kettingen	1	10
2 haar hamers	-	16
4 harken	-	12
2 heggescharen	1	2
1 trekzaag	-	4
2 snijmessen	-	9
timmergereedschap	1	7
oud ijsjer	1	13
3 manden met ijsjer	8	16
2 coeij kettingen	2	17
1 halter en coeijketting	-	18
2 stel paardeleer	4	18
2 hoofdstellen	1	6
2 paar tuijger	6	16
2 leeren halters	2	12
oud leer	-	5
2 paardedekens	2	1
haam en carligt	-	11
1 wagenzeel	-	14
1 roscam borstel	-	10
2 hoofdstellen	-	6
1 weeseboom	-	12
1 burry	1	-
2 carliger	2	10
1 stalligt	-	5
1 zadel	2	10

	gld	stu
1 wagentjen	1	14
2 wagen leeren	—	13
2 wagen leeren en planken	3	10
1 wagen	31	15
1 scharet	30	—
2 storicarren	16	10
1 onderstel voor een wagen	8	10
2 cruijcarren	2	9
1 slee	—	5
1 wagen	31	11
1 ploeg	10	15
1 broeibak	15	5
2 swart blaerden coeijen	100	—
2 blauw schimmelde coeijen	166	—
2 swart muntelde coeijen	200	—
2 grimmelde coeijen	96	10
2 swarte coeijen	152	—
2 swarte guste coeijen	160	—
1 swart bonte coeij	23	15
2 swarte merrypaarden	221	15
1 schimmeltje	113	—
5 varkens	5	12
2 witte calcoonen	1	18
4 swarte calcoonen	2	5

	gld	stu
2 swarte hennen	1	8
3 swarte merrypaarden	251	15
34 pond ham	7	13
173 pond spek	35	17
3 worsten	—	12
10 pond schinkwaar	2	28
29½ pond vlas	11	6
15 perceelen schansen	85	8
5 perceelen hout	47	15
3 perceelen caggelhout	12	18
1 perceel groenhout	2	10
wilgenhout in de weyde	2	2
oud brand hout	4	10
6 perceelen boonenstokken	14	2
3 perceelen eiften riesen	5	—
1 perceel hout	1	8
oude planken en hout	2	1
oud hout en een secreet	—	15
1 snapphaan	4	30
2 ponders	5	16
totaal	2327 gld.	1 stuiver

Ben Derksen

bron:

R.A.G.

archief "Ter Horst"

De ontwikkeling van de papierindustrie in Eerbeek

Vanaf het ontstaan tot aan de Industriële Revolutie in de 19de eeuw.

Bekijken wij de kaart van de Oost-Veluwe, dan zien we in een rij van zuid naar noord een aantal plaatsen op een zanderige strook, die tegen het hoogterras van de Veluwe aanleunt.

De meeste van deze dorpen liggen aan of dichtbij één van de talrijke beken, die de schildvormige enken of hoogten van elkaar scheiden. Bijna steeds zijn de enken als bouwland in gebruik. Door de keuze van deze smalle strook beschikten onze voorouders over woonplaatsen, die dicht genoeg lagen bij de lagere, vette gronden in de richting van de IJssel en toch ook weer hoog genoeg om geen last van overstromingen te hebben. Zonder uitzondering zijn alle plaatsen uit deze rij zeer oude nederzettingen, hetgeen is bewezen door talrijke oudheidkundige vondsten, zoals urnen en pre-historische werktuigen.

Eerbeek in het algemeen

Hoewel over het ontstaan van Eerbeek slechts heel weinig bekend is, vormt het heldere water van de zich voortkronkelende Eerbeekse Beek de eeuwenoude bron van wat uitgroeide tot de thans welvarende Industriekern Eerbeek-Loenen.

De oudste oorkonde, waarin het dorp voor het eerst wordt genoemd, dateert van 1046. Daarin wordt gesproken over "Erbeke", dat tot het aloude gouw Hamaland behoorde. Dit graafschap bevond zich aan beide zijden van de IJssel en strekte zich uit over Zutphen en een gedeelte van de Veluwe. Een deel van het graafschap Hamaland werd in 1046 door de Duitse keizer Hendrik III aan de bisschop van Utrecht afgestaan.

Van veel plaatsen in ons land is bekend, dat zij hun ontstaan danken aan de bouw van een kerkje, klooster of vesting. Weliswaar hadden de heren van Bronckhorst sinds 1380 in "'t Huis te Eerbeek" en Karel van Gelre tot 1538 in kasteel Coldenhove hun jachtslot, maar een rol van betekenis hebben beide burchten in de economische ontwikkeling van Eerbeek niet gespeeld.

Aan de slag bij de Vrijenberg (berg der Vrijen) bij Loenen in 1354-1355, waar bij het ging om de beruchte, op kasteel Nijenbeek bij Voorst gevangen gehouden dikke hertog Reinoud III en zijn broer Eduard, werd ook door Eerbeekse boeren deelgenomen, die aldus hun aandeel leverden in de strijd om de vrijheid voor de horige Veluwse bevolking.

Markegenootschappen

In de loop van de 13de eeuw ontwikkelden zich de "Markegenootschappen", min of meer gesloten dorpsgemeenschappen. Eerbeek maakte hierop geen uitzondering. Reeds in 1294 is er sprake van "Waardelen" of rechten op een aandeel in de Marke. Het stemrecht was verbonden aan het eigendomsrecht van bepaalde boerderijen (erven). Met Hall en Coldenhove vormde Eerbeek één Mark. De geërfde bewoners bespraken en regelden hun gemeenschappelijke belangen in Marke-vergaderingen, die veelal in de kerk van Hall werden gehouden.

Uit een uit 1729 daterende lijst blijkt dat De Marke in dat jaar 27 stemgerechtigde erven telde, waarvan 8 in Hall, 17 in Eerbeek en 2 in Coldenhove. Wat de stemmen betreft had Eerbeek dus een zeker overzicht in de Markevergadering.

Bij landelijk decreet van de Nationale Vergadering van de Bataafse Republiek in 1796 werd bepaald, dat de zaken van kerk en staat in het vervolg gescheiden dienden te zijn. Op grond daarvan werden in 1811 de kerkelijke goederen te Hall en Eerbeek van het Markebezit losgemaakt. Ondanks het verlies van de kerkelijke goederen bezat de Marke nog uitgestrekte wildgronden ten behoeve van de schapenteelt en het steken van heidezoden.

Op 23 januari 1846 stemde de meerderheid van de stemgerechtigde leden voor opheffing. Bij Koninklijk Besluit van 28 juni 1852 werden deze plannen tot ontbinding goedgekeurd. Enkele maanden later kreeg een commissie, bestaande uit vijf leden waaronder de Eerbeekse papierfabrikant Goossen Huiskamp, volmacht de verdeling van de gronden uit te voeren.

In 1857 kwam Eerbeek kerkelijk los van Hall, nadat reeds in 1852 beschikking was verkregen over een eigen school. Op 17 februari van dat zelfde jaar vergaderden de geërfden voor het laatst. De definitieve verdelingsakte werd pas op 29 december 1857 opgemaakt.

Wat eeuwenlang als een hechte drie-eenheid het heil van de dorpsbewoners van Hall-Eerbeek-Coldenhove had beoogd, was eind 1857 geschiedenis geworden: er waren een gespleten school, een gedeelde kerk en een dode Marke. Maar dan zitten wij al een eind in de negentiende eeuw, waarin de ontwikkelingsgang van de Eerbeekse papierindustrie een rol van betekenis speelt.

Opkomst van de papierindustrie in de 17de eeuw

De oorsprong van de papiermakerij op de Veluwe is de beek. Aansluitend werden sprengstelsels gegraven, waarbij men profiteerde van het verval van de naar de IJssel stromende beken. Aan deze beken werden de watermolens gebouwd, waarvan het waterrad een eenvoudig mechanisme in de vorm van hamerbakken in werking stelde, dat lompen fijsloeg. Die vormden vroeger na-

melijk de grondstof voor papier.

Reeds in de zestiende eeuw wordt hier en daar gesproken over de vestiging van papiermakers, aangetrokken door het heldere water dat de Veluwse heuvels aanvoerden. Eind 16de eeuw stichtte Hans van Aelst de eerste Veluwse "papiermoelen" aan de St. Jansbeek in Arnhem. In 1591 werd daartoe de vergunning verleend. Daarna werden op de Oost-Veluwe, in de buurt van Apeldoorn, Beekbergen, Loenen, Eerbeek en Laag-Soeren papiermolens gesticht.

Ter plaatse van de tegenwoordige Tullekensmolen in Beekbergen huurde de leghendarisch geworden Marten Orges in 1601 een volmolen die hij als papiermolen inrichtte. In 1606 en 1613 bouwde hij nieuwe molens te Beekbergen en Ugchelen, terwijl zijn zoons Daniel en Paul Martensz in 1618 en 1625 eveneens in Beekbergen molens oprichtten of overnamen. Paul Martensz noemde zich later naar zijn moeder Geertje: Schut.

Eerbeek

Wat Eerbeek betreft, bevond zich aan de Coldenhovensebeek een papiermolen, waarvan het bestaan voor het eerst blijkt uit een kaart van 1642. De eigenaar van het Landgoed Coldenhove verpachtte de molen in 1648 aan Johannes Schoonman. De molen, die bekend stond als Boshoff's molen en later als Schoonman's molen, werd in 1657 met een tweede molen onder hetzelfde dak uitgebreid. Hoewel Schoonman deze uitbreiding zelf financierde, was hij nog niet de eigenaar.

De zaken gingen goed, want in oktober 1692 kon Schoonman zich eigenaar noemen van twee molens. Van Henrick van Boshoff had hij er één bijgekocht. De koopsom had hij niet, maar de diaconie van het kerkdorp Hall, waartoe Eerbeek reeds eeuwen behoorde, gaf op zijn eerste molen een hypotheek van 500 gulden. Nog geen vier jaar later was deze hypotheek afgelost. Uit één van deze molens is in de loop van drie eeuwen papierfabriek De Hoop ontstaan.

Het kasteel Coldenhove kwam na de dood van hertog Karel van Gelre (1538) in het bezit van het Veluwse geslacht Boshoff, schepenen van Zutphen. Aan de beek, op het grondgebied van kasteel Coldenhove, bevonden zich tegen het eind van de 17de eeuw drie papiermolens. Met de verkoop van één van deze molens werd in 1661 de basis gelegd voor de huidige papierfabriek Coldenhove. Eén van de andere twee molens, langs de beek aan de Karel van Gelreweg, vormde de bakermat voor Huiskamp & Sanders, vanaf 1922 gevestigd aan de Loubergweg en de jaren, tot 1983, bekend onder de naam Henspapier. In het midden van de 17de eeuw draaide aan de tegenwoordige Kloosterstraat in Eerbeek de wind-, water- en papiermolen Het Oude Klooster, die eigendom was van het klooster Mariëndal in Oosterbeek. In 1857 kwam deze molen in het bezit van de heer Goossen Huiskamp.

Aan de overkant van deze papiermakerij aan de Eerbeekse beek was reeds een primitieve watermolen, "Het Klooster" genoemd, waarvan Sander Sanders uit Apeldoorn in 1827 de eigenaar werd. Met een scheppraam maakte men in die tijd met 14 arbeiders 50 kg. papier per dag. Een werkdag duurde toen 12 uur.

Acht papierfabriekjes

Omstreeks 1860 stonden er in Eerbeek acht papierfabriekjes, te weten de Bovenste- en Onderste Schoonman's molen (De Hoop), Het Klooster en Het Oude Klooster (De Verenigde Papierfabrieken), de "Bovenste- en Onderste Molen onder het huis Coldenhove" (Henspapier), "de Molen achter het huis Coldenhove" (Papierfabriek Coldenhove) en het Kersten's Molentje. In deze papierfabriekjes vonden 100 arbeid(st)ers werk. De daglonen varieerden van 20 tot 25 cent.

Veel paardekrachten leverde het waterrad niet op. De produktie van de papiermakerij was niet groot en vereiste daardoor weinig personeel. Veelal hadden de papiermakers in die tijd een boerderijtje als nevenbedrijf.

Op het hoogtepunt van de ontwikkeling in 1740 telde de Veluwe 171 waterpapiermolens met 188 raderen, 2 windpapiermolens en 1 watervluchtmolen, dat is een waterradmolen met bovengebouwde windmolen om bij gebrek aan water toch te kunnen malen. Tot omstreeks 1860 bleef het aantal ongeveer op die hoogte staan. In de tweede helft van de 19de eeuw gaat het bergafwaarts met de papierindustrie. Het handwerk is niet meer lonend en vele oude molens verdwijnen of worden omgezet in wasserijen.

Wasserijen

Uit de "Bovenste Schoonman's Molen" is Wasserij Johannes Slijkhuis ontstaan. In 1894 werd deze papiermolen tot wasserij verbouwd. Zij is tot 1954 in bedrijf geweest. In dat jaar werd deze wasserij gekocht door de N.V. Papierfabriek De Hoop, die in de vroegere ernaast gelegen Onderste Schoonman's Molen is gevestigd.

Uit de "Benedenste Molen onder Coldenhove" is in 1895 Wasserij Wed. H. Slijkhuis voortgekomen. In dat jaar werd deze papiermolen tot stoomwasserij ingericht. Stoom werd meestal van Huiskamp & Sanders betrokken. In 1952 staakte deze, bij het Eerbeekse zwembad, gelegen wasserij haar activiteiten. Zij werd gekocht door Veco.

De laatste van de wasserijen die er ooit in Eerbeek waren, verdween in 1969. Dit was B. Slijkhuis en Zn., direct gelegen Papierfabriek De Hoop. De enorme expansie van dit bedrijf was oorzaak, dat ook deze in 1934 opgerichte wasserij verdween. Zij werd namelijk door De Hoop gekocht.

Begin van de Industriële Revolutie

De papierindustrie en aanverwante bedrijfstakken zouden de verdere ontwikkeling van Eerbeek blijven bepalen. Het wachten was op de ingrijpende technische veranderingen. Vooral de vervanging van het waterrad door de stoommachine, van de schepkuip door de papiermachine en van de lompen door hout-slijp en daarna door cellulose, waren van het allergrootste belang. Machines konden veel van de niet meer lonende handarbeid overnemen.

Een klein aantal families in Eerbeek speelde in die nieuwe ontwikkeling een belangrijke rol. Zo werd de geschiedenis van die families de geschiedenis van de industrie en de geschiedenis van de industrieën de geschiedenis van de families (Sanders, Huiskamp, Schut).

De overgang van handgeschept papier naar het machinale bedrijf werd mede gestimuleerd door het tot stand komen van het Apeldoorn-Dierens Kanaal in 1868 en spoorverbinding Apeldoorn-Dieren in 1887.

De stoommachine

In 1863 brandt de wind- papiermolen Het Oude Klooster van de firma R.J. Huiskamp af en wordt twee jaar later vervangen door een fabriek waarin voor het eerst stoomkracht wordt gebruikt. De invoering van de stoommachine had zoveel succes, dat ook andere Eerbeekse papiermolens, voor zover de eigenaren ervan kapitaalkrachtig waren, daarop overgingen.

De Hoop wordt in 1868 gemechaniseerd en de oude molen Coldenhove wordt in 1885 gemoderniseerd. Ook Sander Sanders mechaniseerde. Nadat zijn bedrijfje tweemaal was afgebrand en herbouwd, deed de papiermachine in 1878 ook daar haar intrede en veranderde hierbij de naam in firma Gebroeders Sanders. De produktie bedroeg 300 kg. per 12-urige werkdag. In 1879 werkte men reeds in twee ploegen van 12 uur en bedroeg de papierproduktie 500 tot 600 kg.

per 24 uur.

(wordt vervolgd)

J.H. Plant, Eerbeek, 5 mei 1992

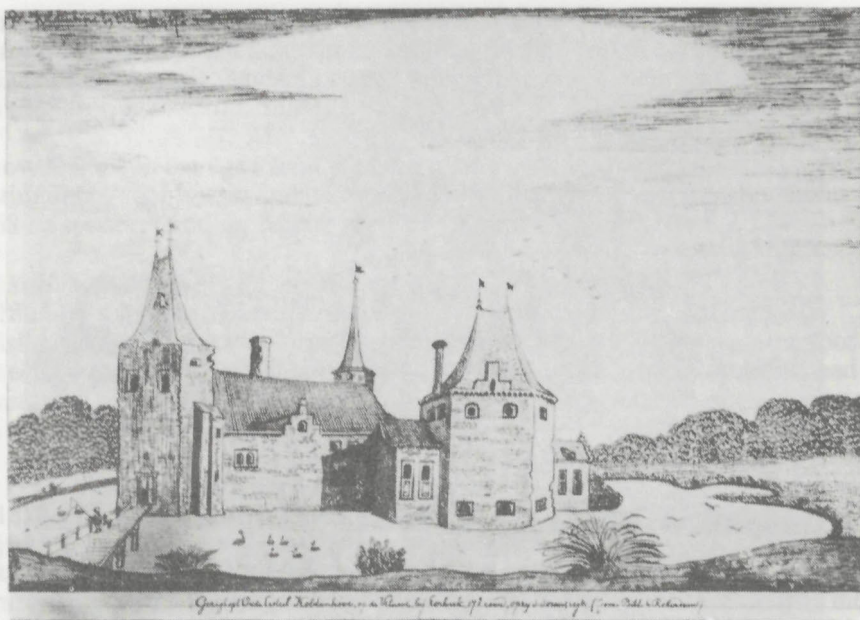
Literatuur:

- Eerbeek Honderdvijfentwintig Jaar Kerkdorp, 1983;
- 100 Jaar Schut Superieur, 1986;
- De hierin opgenomen bronvermeldingen.

't Huijs Eertbeck in 1719

Kasteel "Coldenhove" in de 17de eeuw

Papierfabriek "Gebroeders Sanders" in 1878

